

HISTORY STUDIES

INTERNATIONAL JOURNAL OF HISTORY

ISSN: 1309 4173 / (Online) 1309 - 4688 (Print)

Volume: 13, Issue: 3, June 2021

www.historystudies.net

ADANA GÖRÜŞMELERİ'NİN TÜRK BASININA YANSIMALARI

Reflections of Adana Talks on the Turkish Press

Doç. Dr. V. Türkan Doğruöz – Öğr. Gör. Dr. Nesrin Akkor

Kırklareli Üniversitesi – Kırklareli Üniversitesi

turkan.dogruoz@klu.edu.tr - nesrinakkor@gmail.com

ORCID ID: 0000-0001-9401-7126 & 0000-0002-5630-5685

Makale Türü-*Article Type* : Araştırma Makalesi-Research Article
Geliş Tarihi-*Received Date* : 18.03.2021
Kabul Tarihi-*Accepted Date* : 08.06.2021
DOI Number : 10.9737/hist.2021.1015

Atıf – Citation:

V. Türkan Doğruöz – Nesrin Akkor, "Adana Görüşmeleri'nin Türk Basınına Yansımaları", *History Studies*, 13/3, June 2021, s. 821-843.

ADANA GÖRÜŞMELERİ'NİN TÜRK BASININA YANSIMALARI ¹

Reflections of Adana Talks on the Turkish Press

Doç. Dr. V. Türkan Doğruöz – Öğr. Gör. Dr. Nesrin Akkor

Öz

Dünya üzerinde büyük bir yıkıma ve köklü değişikliklere neden olan İkinci Dünya Savaşı, tüm devletleri derinden etkilemiştir. Savaşın başladığı andan itibaren tarafsız kalmayı başaran Türkiye, her ne kadar savaşta aktif yer alan devletlerden biri olmasa da savaştan oldukça etkilenmiştir. Çünkü savaş boyunca hem Mihver hem de Müttefik Devletlerin hamlelerini sınırlarında her daim hissetmiştir. Savaş başlamadan önce ve başladıktan sonra kendine göre çeşitli önlemler almış ve üzerindeki savaşa girme baskısına rağmen savaş dışı kalmayı başarmıştır. Bu süreçte gerek Mihver gerekse Müttefik Devletlerin onu kendi yanında savaşa sokmak istemesinden kaynaklı birtakım zorluklar yaşamıştır. Özellikle savaşın Müttefikler lehine olduğu bir dönemde gerçekleşen 30-31 Ocak 1943 tarihli Adana Görüşmeleri, tüm dünyada Türkiye'nin savaşa girmesi için yapılan baskı olarak nitelendirilmiştir. İngiltere ve Türkiye arasında iki gün süren görüşmeler, Türkiye adına İkinci Dünya Savaşı'nın en önemli gelişmelerinden biri olmuştur. İngiltere Başbakanı Winston Churchill'in savaş esnasında Türkiye'yi yanındaki askeri ve siyasi yetkililerle birlikte ziyaret etmesi, Türkiye'nin tarafsızlığının son bulacağı hatta bulunduğu ve savaşın Müttefik Devletlerin kesin olarak kazanacağı şeklinde yorumlanmıştır. Bu yorumun temel sebebi, Türkiye'nin sahip olduğu konumuyla savaşın seyrini değiştirecek büyük bir öneme sahip olmasıydı. İşte bu çalışmada; İkinci Dünya Savaşı sırasında Adana Görüşmeleri'ne giden süreç ve görüşmelerin ulusal basına yansımaları ele alınmıştır. Ulusal basın ele alınırken konu bütünlüğü açısından yabancı kaynaklardan, kitap ve makalelerden de istifade edilmiştir. Şimdiye dek konuyla ilgili kaleme alınan çalışmalar olmuştur, ancak sadece basının ele alındığı bir araştırma yapılmamıştır. Çalışmamızda Adana Görüşmeleri'nin basında ne şekilde yankı bulunduğu, haberlerin hangi çerçevede yapıldığı ve nasıl değerlendirildiği üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: İkinci Dünya Savaşı, İsmet İnönü, Winston Churchill, Adana, Basın.

Abstract

The Second World War which caused substantial destruction and radical changes in the world affected every country profoundly. Even though Turkey which managed to stay neutral from the moment the war had started wasn't one of the belligerent countries, it was extremely afflicted by the war. That was because it always felt the moves of the Allied and the Axis powers at its borders. Before and during the war it took various measures and succeeded in staying out of the war in spite of the pressure to enter the war. In the meantime, it experienced certain challenges due to the fact that not only the Allied powers but also the Axis powers wanted to drive Turkey into the war on their side. The Adana talks (January 30-31, 1943) which was held at a time when the war turned in favour of the Allied powers was described as a pressure on Turkey to enter the war all over the world. The talks between Turkey and United Kingdom lasted two days and became one of the major developments of the Second World War for Turkey. Churchill's visit to Turkey along with the military and political authorities during the war was interpreted in a way that Turkey's neutrality would come to an end (or even came to an end) and the Allied powers would win the war. The main reason of this interpretation was that Turkey had such an importance that it was able to change the course of the war because of its position. In this study, the process leading to the Adana talks during the Second World War and exposure of the talks in the national press are discussed. In order to maintain the integrity of this study foreign resources, books and articles were utilized. Many studies have been written on this subject. However, a study in which only its exposure in the press is discussed hasn't been conducted. This study examines how the Adana talks received exposure in the press, in what frame the newspaper articles were published and how they were evaluated.

Keywords: The Second World War, İsmet İnönü, Winston Churchill, Adana, Press.

¹ "Adana Görüşmeleri'nin Türk Basınına Yansımaları" başlıklı makale Kırklareli Üniversitesi KLUBAP 099 No'lu proje çalışmasından hazırlanmıştır.

Giriş

Birinci Dünya Savaşı'nın ardından İngiltere ve Fransa öncülüğünde kurulan barış ortamı, 1930'lu yıllardan itibaren bozulmaya başlamıştır. İlk olarak Almanya'nın Versay Antlaşması hükümlerini feshederek hızlı bir silahlanmaya ve Almanların Avrupa'da bulunduğu yerleri kendisine bağlamaya başlaması, ardından İtalya'nın Büyük Roma İmparatorluğu'nu yeniden kurmak amacıyla topraklarını genişletme çabası içine girmesi barış ortamını etkileyen olumsuz gelişmeler olmuştur.² Aynı süreçte Japonya'nın Çin'e saldırması ve Milletler Cemiyeti'nden çekilmesi ile dünya düzendeki bozulma devam etmiştir.³

15 Mart 1939'da Çekoslovakya'nın Almanya, 7 Nisan 1939'da Arnavutluk'un İtalya'nın işgaline uğramasının ardından gelişmelerden rahatsızlık duyan Türkiye, İngiltere ile yakınlaşmaya başlamıştır. İşgaller karşısında kendini güvence altına almak için 12 Mayıs 1939 tarihinde İngiltere'yle Karşılıklı Yardım Deklarasyonu imzalandı.⁴ Türkiye ve İngiltere arasında yapılan anlaşmanın ardından Almanya ve İtalya arasında 22 Mayıs 1939'da İttifak Antlaşması (Çelik Pakt)⁵ yapıldı.⁶

Avrupa'da yaşanan bu gelişmeler, Hatay konusunda Fransa'nın tavrını yumuşatmasını sağladı ve Türkiye ve Fransa kendi aralarında anlaşılabilir. Hatay konusunun çözülmesiyle her iki devlet, 23 Haziran 1939'da kendi aralarında Türk-İngiliz Deklarasyonuna benzer bir antlaşma yaptılar.⁷ Türkiye'nin hem Fransa hem de İngiltere ile yapmış olduğu bu anlaşmaların ortak noktası, Akdeniz'de bir savaş meydana gelmesi halinde tarafların birbirlerine her türlü yardımı yapacak olmalarıydı.⁸

Bu gelişmelerin yaşandığı dönemde SSCB, bir taraftan Almanya diğer taraftan da İngiltere ve Fransa ile görüşmelerini sürdürüyordu. 21 Mart tarihinde Almanya'nın yeni bir saldırıda bulunması durumunda İngiltere ve Fransa, Polonya ile SSCB'ye kendi aralarında ittifak yapma teklifinde bulundu. Fakat Polonya, teklifi reddetti. Bunun üzerine İngiltere, Polonya'ya 31 Mart'ta tek taraflı garanti verirken 15 Nisan'da Fransa ile birlikte, SSCB'ye ayrı ittifak yapma teklifinde bulundular.⁹ Yaptıkları teklifte; SSCB, doğu ve güney sınırındaki devletlere tek başına garanti verecek, verdiği garanti sonucunda savaşa girecek olursa İngilizler onlara yardım edecekti.¹⁰ Verilen garantilere karşı SSCB, İngiltere ve Fransa'nın Almanya ile uzlaşmak için kendisini gözden çıkarmaya hazır olduklarını düşünmekteydi. Çünkü İngilizler daha önce Çekoslovakya'yı gözden çıkarmışlardı. Benzer bir durum kendileri için de yaşanabilirdi. Bu nedenle, kendini garanti almak ve olası bir Alman saldırısını bertaraf etmek amacıyla İngiltere ve Fransa'dan bir konferans düzenlenmesini talep etti fakat aldığı cevap olumsuz oldu. Bu cevap üzerine SSCB, Almanya'ya yönelmeyi çıkarlarına uygun buldu.¹¹ Çünkü bu olayların yaşandığı sırada Almanya ve Polonya arasındaki Dantzig meselesi giderek şiddetlenmeye başlamıştı.

² Liddle Hart, *II. Dünya Savaşı Tarihi*, çev. Kerim Bağrıaçık, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2003, s. 20.

³ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, Alkım Yayınevi, İstanbul 1997, s. 235, Rifat Uçarol, *Siyasi Tarih 1789-1999*, Filiz Kitapevi, İstanbul 2000, s. 536.

⁴ Figen Atabey, "İkinci Dünya Harbi Öncesi Türk-İngiliz-Fransız Ortak Deklarasyonları", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 7, S. 31 (2014), s.297-298. Mehmet Gönülöbol, *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1983)*, Alkım Kitapevi, Ankara 1989, s.139.

⁵ Çelik Pakt, askeri ittifak antlaşmasıdır. Antlaşmaya göre; Almanya ve İtalya olası bir savaş durumunda birbirlerine sınırsız ve koşulsuz yardımda bulunacaklar, askeri ve ekonomik alanda sıkı bir iş birliği yapacaklardı. Yine, birbirlerinin onayı olmadan barış antlaşmaları imzalamayacaklardı. Ali Servet Öncü ve Oğuzhan Ekinci, "İkinci Dünya Savaşı Öncesi Beklenmeyen Gelişme: 23 Ağustos 1939 Tarihli Alman Rus Paktı", *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi (TSA)*, S. 2, (2014), s.256

⁶ Cemil Koçak, *Türk-Alman İlişkileri (1923-1939)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1991, s. 154-155.

⁷ Atabey, "İkinci Dünya Harbi Öncesi Türk-İngiliz-Fransız Ortak Deklarasyonları", s.303.

⁸ Hart, *II. Dünya Savaşı Tarihi*, s. 21.

⁹ Kamuran Gürün, *Türk-Sovyet İlişkileri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2010, s. 176-177.

¹⁰ Yeni Sabah, "Alman-İtalyan Askeri Paktı Berlin'de İmzalanacak", 9 Mayıs 1943, s.1.

¹¹ Şerafettin Pektaş, *Milli Şef Döneminde (1938-1950) Cumhuriyet Gazetesi*, Fırat Yayınları, İstanbul 2003, 97.

Almanya'nın Polonya'ya olası bir harekâta bulunması halinde Almanya, İngiltere ve Fransa ile çatışacak, SSCB ile yapmış olduğu bir saldırmazlık anlaşması bu şartlarda büyük önem kazanacaktı. Bu olasılığı değerlendirmek isteyen SSCB, anlaşmak için 12 Ağustos'ta Almanya'ya teklifte bulundu ve teklif, Almanlar tarafından derhal değerlendirmeye alındı.¹²

15 Ağustos'ta Almanya hemen Moskova'da bulunan Alman Büyükelçisi Graf Von Schulenburg'a Molotof'a iletmek üzere bir talimat verdi. Talimatta; ideolojik farkların aralarındaki dostluk ilişkisini engellemeyeceği, Almanya ile SSCB arasında çıkar çatışması olmadığı, Almanya'nın SSCB'ye saldırı fikri taşımadığı ve Baltık Devletleri hakkında fikir alışverişinde bulunabilecekleri, Müttefiklerin SSCB'yi Almanya'ya karşı savaşmak için kışkırtabilecekleri, bu yüzden bir an önce Sovyet-Alman münasebetlerinin açıklığa kavuşturulması gerektiği hususları yer aldı. İki devlet arasındaki ilişkinin kurulması ve kendi düşüncesini Stalin'e bildirmesi için Hitler, Dışişleri Bakanı Ribbentrop'u Moskova'ya göndermeyi düşündü.¹³ Hitler, SSCB ile antlaşma yaparsa Polonya'yı ele geçirebilecek ve kendini garanti alacaktı. Ardından Fransa'ya karşı hücumla geçebilirdi. Fakat anlaşma yapmadan Polonya'ya saldırması durumunda, İngiltere ve Fransa ile doğrudan karşılaşacaktı.¹⁴ Bu nedenle Avrupa'da ilerleyebilmesi için SSCB ile anlaşması büyük önem arz etmekteydi.

SSCB'nin Almanya ile görüşmeyi kabul etmesinden sonra iki devlet temsilcileri, 23 Ağustos'ta Moskova'da bir araya geldiler. Stalin yapılacak olan anlaşmada; SSCB'nin Besarabya'ya¹⁵ olan ilgisinin ve Litvanya'nın kuzey sınırında Almanya ile SSCB arasındaki çıkar bölgelerini gösteren sınırın özellikle belirtilmesini istedi.¹⁶ Antlaşma, Stalin'in bu isteği dikkate alınarak aynı gün imzalandı. Anlaşmayı Almanya adına Von Ribbentrop, SSCB adına da Molotof imzaladılar.¹⁷

Sovyet-Alman Antlaşması'ndan en fazla etkilenen ülkelerden biri de Türkiye idi. Çünkü Türkiye, böyle bir antlaşmanın imzalanması beklemiyordu. SSCB, İngiltere ve Fransa ile bir antlaşmaya yapmaya ve bu devletlerle birlikte hareket etmeye oldukça yakın durumdaydı. İmzalanma olasılığı bu kadar yüksek olan bir anlaşmanın imzalanmamış olması, Türkiye'nin umutlarını boşa çıkarmış ve onu yol ayrımına getirmişti.¹⁸ Bundan sonra önünde üç yol vardı. Bunlardan ilki; SSCB olmadan İngiltere ve Fransa ile devam etmek, ikincisi İngiltere ve Fransa'dan ayrılarak SSCB ile ortak olmak, üçüncüsü tamamen bağımsız olmaktı. Ayrıca Sovyet-Alman Antlaşması, daha önce imzalanmış olan Balkan Antantı'nın güvenliğine de gölge düşürmüştü. Bunun nedeni Balkan Antantını imzalayan devletlerden Türkiye ile Yunanistan'ın Batılı Devletlere, Romanya ile Bulgaristan'ın Mihver Devletlere yakınken Yugoslavya'nın iki güç arasında kararsızlığıydı.¹⁹

Sovyet-Alman Antlaşması'ndan her iki devletin Türkiye beklentisi farklıydı. SSCB, Türkiye'nin İngiltere ve Fransa ile bir antlaşma yapmamasını, tarafsız kalmasını isterken; Almanya da SSCB'nin Türkiye üzerindeki nüfuzundan yararlanmayı hedefliyordu.²⁰ Bu beklentiler sırasında Türkiye, güvenliğini sağlamak ve tehlikeye atmamak amacıyla 19 Ekim

¹² Armaoğlu, *20 Yüzyıl Siyasi Tarihi*, s. 301.

¹³ Nuri Gücüyener, *İkinci Cihan Savaşı'nın Avrupa Cepheleleri*, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1950, s. 23.

¹⁴ Ali İhsan Sabis, *İkinci Dünya Harbi*, Tan Basımevi, İstanbul 1943, s. 9-10.

¹⁵ Bugünkü Moldava.

¹⁶ Gücüyener, *İkinci Cihan Savaşı'nın Avrupa Cepheleleri*, s. 24.

¹⁷ Hans Adolf Jacobsen, *1939-1945 Kronoloji ve Belgelerle İkinci Dünya Savaşı*, çev. İbrahim Ulus, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1989, s. 167-168.

¹⁸ Fahir Armaoğlu, "İkinci Dünya Harbi'nde Türkiye", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, C. 13, S.2 (1958), s. 146.

¹⁹ Hüner Tuncer, *İsmet İnönü'nün Dış Politikası (1938-1950): İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye*, Kaynak Yayınları, İstanbul 2012, s. 55-56.

²⁰ Baskın Oran, "Türkiye'nin Kuzeydeki Büyük Komşu Sorunu Nedir? (Türk-Sovyet İlişkileri 1939-1970)", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, C. 25, S.1 (1971), s.48.

1939 tarihinde daha önce İngiltere ve Fransa ile imzaladığı deklarasyon hükümlerini kapsayan üçlü bir ittifak imzaladı. Yapılan ittifakta deklarasyondan farklı olarak, İngiltere ve Fransa'nın bir Avrupa devleti tarafından saldırıya uğraması halinde Türkiye tarafsız kalacak ancak İngiliz-Fransız güvencesi altındaki Yunanistan ile Romanya'nın bir saldırıya uğraması halinde Müttefikler safında savaşa girecekti. Bunun yanında Türkiye, ittifakın 2 No'lu ek Protokol'üne göre almış olduğu sorumluluklar çerçevesinde SSCB ile asla silahlı bir çatışmaya girmeyecekti.²¹

Türkiye, imzalamış olduğu ittifak antlaşması ile Almanya ve SSCB'ye karşı bir savaş içinde olmayacağını ilan etmiş oluyordu. Türkiye'nin yaptığı ilana rağmen SSCB, onun tarafsız tutumuna saygı göstermeyecek ve bu durumu; İngiltere ile Fransa'nın savaşı Balkanlara yaymak ve Almanya'ya karşı askeri bir cephe kurmak amacıyla Türkiye'yi askeri bir üs haline getirmek istedikleri şeklinde ifade edecektir. Ancak savaşın başından itibaren Türkiye'nin dış politikası, ülke topraklarının bütünlüğü için kesinlikle tarafsız kalmak şeklinde belirlenmiştir.²²

Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı'nın başından itibaren izlediği tarafsızlık politikası, Almanya'nın Avrupa dışına hâkim olmasını engellemiştir. Savaşın 1942 yılından itibaren Müttefikler lehine dönmeye başlamasıyla bu defa hem Almanların durdurmanın hem de Avrupa'ya hâkim olmanın önünde Türkiye, bir engel olmuştur. Bu engelin aşılması için, Türkiye'nin bir an önce savaşa girmesi gerekiyordu. Bu amaçla; İngiltere, ABD ve SSCB Türkiye'ye toprak bütünlüğü teminatı vermeli bunun yanında kış boyunca silah sevkiyatı yapmalıydı. Ancak bunlar olursa Türkiye, 1943 yılı baharında savaşa girebilirdi. Başbakan Churchill, bu düşüncesini hem Başkan Roosevelt hem de Stalin'e bildirerek onların onayını almak istedi. Önce Roosevelt'in desteğini alan Churchill, konuyu ardından Stalin'e açtı.²³

24 Kasım 1942 tarihinde Stalin'e konuyla ilgili telgraf gönderen Başbakan Churchill, öncelikle Türkiye ile ilgili Başkan Roosevelt'in de benzer düşüncelere sahip olduğunu ifade etti. Türkiye'yi baharda kendi yanlarında savaşa dahil etmek amacıyla büyük çaba sarf edilmesinin gerekli olduğuna dikkat çekti. Devamında bunun sağlanması için "Biz halen Türkiye'ye Ortadoğu'dan içinde 200 tankın da bulunduğu önemli bir mühimmat sevkiyatı yapmaktayız. Kış süresince Türkiye'ye mühimmat ikmalî sevk etmeye devam edeceğim. Eğer izin verilirse sivil giyinmiş uzmanlar eğitim ve bakım amacıyla, birlikte gidecekler... Türkiye'nin bize katılmaya istekli olması halinde ona yardımcı olmak üzere bahar başında 8., 9. ve 10. Ordulardan alınacak askerlerle Suriye'de önemli büyüklükte bir ordu kurmayı umuyorum. Eğer Türkiye'yi savaşa sokabilirsek... Romen petrol sahalarını Türk üslerinden ağır bir şekilde bombalayabiliriz..." açıklamasında bulundu.²⁴

Başbakan Churchill, telgrafına 28 Kasım'da cevap aldı. Gelen cevapta; Türkiye'yi baharda savaşa sokabilmek için gereken ne varsa yapılmasının arzu edildiği ve Almanya'nın kısa sürede yenilmesi için Türkiye'nin savaşa girmesinin çok şey ifade ettiği belirtiliyordu.²⁵

Bu telgrafın ardından Başbakan Churchill, Başkan Roosevelt ile durumu görüşmek için 14-26 Ocak 1943 tarihinde Casablanca'da²⁶ bir araya geldiler. Liderler, bu görüşmede Türkiye haricinde Akdeniz üzerinden yapılacak olan saldırıların Manş Denizi'ne göre daha öncelikli olduğunu ve

²¹ Ömer Metin, "Romanya Arşivlerinde Adana Görüşmeleri (30-31 Ocak 1943)", *Tarih Okulu Dergisi*, S. XVII (2014), s. 529.

²² Cemil Koçak, *Türkiye'de Milli Şef Dönemi (1938-1945)*, C. II, İletişim Yayınları, İstanbul 1996, s. 165.

²³ Oran, *Olaylarla Türk Dış Politikası*, s. 450-451.

²⁴ İzzet Öztoprak, "İkinci Dünya Savaşı Döneminde Adana Görüşmelerinin Askeri Yönü", *Belleten*, C. LXIII, S. 237 (1999), s. 597-598.

²⁵ SSCB Dışişleri Bakanlığı, *İkinci Dünya Savaşı'nda Stalin, Roosevelt ve Churchill'in Türkiye Üzerine Yazışmaları*, Cumhuriyet Yayınları, İstanbul 2000, s. 93.

²⁶ Görüşme, *The New York Times* gazetesinin 27 Ocak tarihli baskısında "Kazablanka'daki Tarihi Müttefik Konferansına Katılanların Resimleri Kim Kimdir" başlığı altında verilmiştir. *The New York Times*, "Pictorial 'Who's Who' of Participants in Historic Allied Conferences at Casablanca" 27 January 1943 Wednesday.

Tunus ele geçirildikten sonra Akdeniz üzerinde çıkarma yapılacak yerin Sicilya olacağını belirlediler. Böylece birlikler, Atlantik'ten değil Kuzey Afrika üzerinden intikal edebileceklerdi. 1943 yılı ortasından itibaren Manş Denizi'nin ilerisine yapılacak hava saldırılarının şiddeti arttırılarak düşmana kayıp verdirilecekti. Japonya'nın yenilmesi büyük önem taşısa da Alman yenilgisi daha öncelikliydi ve her iki devlet “tam anlamıyla teslim olana kadar” savaşa devam edilecekti. Ateşkes ve barış görüşmelerinde pazarlık yapılmayarak her iki ordunun kayıtsız şartsız tamamen teslim olması için sonuna kadar savaşılacaktı.²⁷ Ayrıca, diplomatik konularda ve silahlanma tekniği hususunda Türkiye ile görüşmesi ve Türkiye'nin savaşa girmesini sağlaması hususundaki yetki, İngiltere'ye verildi.²⁸

Casablanca'da alınan kararların ardından Başbakan Churchill ve Başkan Roosevelt Cumhurbaşkanı İnönü'ye bir görüşme yapılması için ayrı ayrı mektup gönderdiler. Başbakan Churchill, 24 Ocak'ta Cumhurbaşkanı İnönü'ye görüşmeleri için bir telgraf çekti. Başbakan Churchill hem İngiltere Başbakanı hem de Roosevelt'in temsilcisi olarak gönderdiği telgrafta; “Türkiye'yi modern silahlarla kuvvetlendirme yollarını araştırmak ve memleketin savunma gücü hakkındaki sorunları görüşmek üzere, kararlaştırılacak bir yerde, mümkünse Cumhurbaşkanı, olmadığı takdirde Başbakan Saraçoğlu ile görüşmek istediğini” ifade ederek buluşmanın gizli yapılmasını önermişti.²⁹

Roosevelt, 25 Ocak'ta gönderdiği mektubunda, Kahire'ye gidecek olan Başbakan Churchill'in Cumhurbaşkanı İnönü ya da Başbakan ile uygun gizli bir yerde görüşmek istediğini ve kendisinin de bu görüşmeyi desteklediğini, Başbakan Churchill ile görüşme yapılmasını rica ettiğini ifade etti.³⁰

Cumhurbaşkanı İnönü'nün teklifi kabul etmesinin ardından tarihe Adana Görüşmeleri olarak geçen görüşmeler, 30-31 Ocak 1943 yılında Mersin'in Yenice İstasyonu'ndaki bir trende gerçekleşti.³¹ Sadece iki gün süren bu görüşme dünya çapında büyük ilgi görmüştür. Çünkü Türkiye, Mısır dışında Başbakan Churchill'in savaş başladığından beri ziyaret ettiği ilk tarafsız ülkeydi.³² Herkesin dikkat kesildiği görüşmeler basında büyük yankı uyandırmıştır. Çalışmamızda, büyük ilgi gören Adana Görüşmeleri'nin Türk basınına yansımaları ele alınacaktır. Bu amaçla ulusal basına konu olan gazeteler taranmış ve yapılan haberler derlenmiştir. Konuyla ilgili olarak şimdiye kadar yapılan çalışmalarda basın ile ilgili müstakil bir konu ele alınmadığı için bu çalışma hazırlanmıştır.

Basında Adana Görüşmeleri

1. Adana Görüşmeleri'nin Sona Ermesinin Ardından Konuyla İlgili Basına Yansıyan Haberler

30-31 Ocak 1943 tarihinde gerçekleşen Adana Görüşmeleri'nde bir araya gelen Türk ve İngiliz heyetler arasında iki tane siyasi, iki tane askeri ve bir genel olmak üzere toplamda beş toplantı gerçekleştirilmiştir. Toplantıların farklı iki alanda yapılması, Cumhurbaşkanı İnönü'nün önerisidir. Siyasi görüşmelerde, Türkiye'nin savaşa girmesini gerektirebilecek koşullar, askeri

²⁷ Martin Gilbert, *Churchill*, çev. Süha Sertabiboğlu, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2013, s. 870-871.

²⁸ Zehra Önder, *II. Dünya Savaşı'nda Türk Dış Politikası*, Bilgi Yayınevi, İstanbul 2010, s. 223.

²⁹ Feridun Cemal Erkin, *Dışişlerinde 34 Yıl Anılar-Yorumlar*, C. I, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1980, s. 136. Robin Denniston, *Churchill'in Gizli Savaşı, Diplomatik Yazışmalar, İngiliz Dışişleri Bakanlığı ve Türkiye 1942-1944*, çev. Sinan Görtünca, Sabah Yayınları, İstanbul 1997, s. 135.

³⁰ Karakaş, *Türk-Amerika Siyasi İlişkileri (1939-1952)*, s.67.

³¹ Denniston, *Churchill'in Gizli Savaşı*, s. 27.

³² PRO, PREM 4/72/1, Turkey (Satrap); Adana Conference, 31 January 1943.

görüşmelerde de böyle bir durum ortaya çıkarsa nasıl hazırlık yapılacağı ele alınmıştır. Görüşmeler Fransızca³³ olarak yapılmıştır³⁴

İki gün süren görüşmelerin ardından Türk ve İngiliz devlet adamları, Adana Görüşmeleri'nin içeriğinden bahseden bir bildiri yayınlamanın uygun olacağı hususunda mutabık kalmışlardır. Her iki taraf, yaptıkları toplantının içeriğiyle ilgili bilginin basına kendileri tarafından verilmesinin önemli olduğu düşüncesindedir. Çünkü kendilerinden önce yapılacak bir açıklama ya da haber veya bildiri görüşmelerin tamamen yanlış anlaşılmasına ve farklı sonuçlar çıkarılmasına sebebiyet verebilirdi. Bu düşünce doğrultusunda, üzerinde hemfikir olunan bir bildirin basına ulaştırılması konusunda her iki devletin yetkilileri arasında karşılıklı telgraf trafiği yaşanmıştır. Uygun bildirin hazırlanacağı konusunda görüş birliğine varılmasının ardından bildiri, ulusal ve yabancı basında yer almaya başlamıştır.³⁵ Bildiri Londra'da 1 Şubat'tan, Ankara'da da 2 Şubat'tan itibaren yayınlanmıştır. Yayın tarihleri arasındaki fark, Türk tarafının gerek duyması halinde İngilizce bildiri üzerinde değişiklik yapılabilmesi içindir.³⁶

2 Şubat 1943 tarihiyle birlikte ulusal basında Adana Görüşmeleri ile ilgili haberler, yayınlanmaya başlamıştır.

Bu haberlerden biri Ulus gazetesine aittir. Haber, tam sayfa halinde ve "Başbakan Churchill'i İnönü kabul ettiler" başlığıyla verilmiştir. Görüşmede her iki devletin fikir birliğine vardıkları ve görüşmeden büyük memnuniyet duydukları ifade edilmiştir.³⁷

Tan gazetesi, "Reisicumhur İnönü, Adana'da İngiliz Başvekili Churchill ile Görüştü" başlığı ile haberi tam sayfa veren bir diğer gazetedir. Haberde, görüşmelerin iki gün sürdüğünden hem İngiliz hem de Türk heyetinde kimlerin görüşmelere katıldığından bahsedilmiştir. Görüşmeyle Türk-İngiliz devlet adamları arasındaki dostluk ve anlayışın daha da pekiştiği vurgulanmıştır. Ayrıca, savaş sırasında Türkiye'nin genel durumunu güçlendirmek için İngiltere ve ABD'nin Türkiye'ye yapacakları yardımın ne şekilde olacağı konusunda ortak görüşe varıldığı ve askeri yetkililerin konuyu görüştükleri açıklanmıştır. Ayrıca savaş sonunda ortaya çıkabilecek konuların da görüşmede ele alındığı ve bunlarla ilgili olarak mutabakat sağlandığı ifade edilmiştir.³⁸

Cumhuriyet gazetesinde, "İnönü-Churchill Mülakatı" başlığıyla verilen haberde; Adana Görüşmeleri'nin Başbakan Churchill'in isteği ve Cumhurbaşkanı İnönü'nün kendisini misafir etmesi sonucu gerçekleştiği belirtildikten sonra görüşmeler sırasında iki devletin siyasi noktalarının bir ve ortak olduğunun bir kez daha anlaşıldığı vurgusu yapılmıştır. Görüşmeye katılanların listesi ve fotoğrafları da gazetede yer almıştır.³⁹

Belirtilen haberlerin tamamı, basına bildirin dağıtılmasıyla birlikte yayınlanmaya başlamıştır. Görüşmelerle ilgili haberlere 3, 4, 5 ve 6 Şubat 1943 tarihlerinde de devam edilmiştir. 3 Şubat 1943 tarihinde haber yapan gazetelerden bazıları şunlardır:

Ulus gazetesi, "Adana Mülakatı" başlığıyla konuya yer vermiştir. Bir önceki güne göre haber, daha detaylıdır. Haberde ilk olarak; İngiltere Başvekili W. Churchill'in, Casablanca'da Roosevelt ile görüştüğünden sonra Türkiye'ye geldiği ve Adana'da Türk Hükümeti'nin misafiri olduğu bilgisi verilmiştir. Ardından katılan kişilerin yüksek şahsiyetli olmalarından dolayı konuşmaların tam bir yetkiyle yapıldığı ve her iki hükümetin görüşmeden memnun ve karşılıklı anlayış içinde

³³ Tercümanlar her iki taraf için de hazır bulunmalarına rağmen onlara nadiren ihtiyaç duyulmuştu. Çünkü İngilizlerin çoğu çok iyi Fransızca konuştuğu için tercümana ihtiyaç duyulmamıştı. Denniston, *Churchill'in Gizli Savaşı*, s.138.

³⁴ Denniston, *Churchill'in Gizli Savaşı*, s. 138-139.

³⁵ Ulus, "M. Churchill'i İnönü Kabul Etiler", 2 Şubat 1943.

³⁶ PRO, PREM 4/72/1, Turkey (Satrap); Adana Conference, 1 February 1943.

³⁷ Ulus, "M. Churchill'i İnönü Kabul Etiler", 2 Şubat 1943.

³⁸ Tan, "Reisicumhur İnönü, Adana'da İngiliz Başvekili Churchill ile Görüştü", 2 Şubat 1943.

³⁹ Cumhuriyet, "İnönü-Churchill Mülakatı", 2 Şubat 1943.

ayrıldığından bahsedilmiştir. Görüşmeler sırasında her iki devlet yetkililerinin, Türkiye'nin çıkarlarının ilgili konuları birlikte inceleme fırsatı buldukları ve temel konular üzerinde görüş birliğine vardıkları ifade edilmiştir. Devamında hem savaş sırasında hem de savaş sonrasında durumun ne olabileceği görüşülerek ortak bir karara varılmış olunması Türk-İngiliz ittifakının en verimli sonuçlarından biri olarak değerlendirilmiştir. Görüşmeler sırasında Türkiye'nin güvenliğinin korunması konusuna da değinilmiş, Türkiye'nin güçlü olmasının sadece kendisi için değil aynı zamanda dünya için de önemli olduğu ve kimsenin bu durumdan olumsuz etkilenmeyeceğinin altı çizilmiştir. Türkiye kendi güvenliği için birlik ve barış içinde varlığını sürdürmeyi hedeflediği ancak bunu yaparken kimseyi hedef almadığı, Adana'ya gelen herkesin, Türk siyasetini anlayışla karşıladığı ve Başbakan Churchill'in Adana'ya gelerek Türkiye'yi desteklemiş olduğu açıklanmıştır. Churchill'in bu tavrı ve görüşmede Roosevelt'i temsil ederek onun yetkisiyle konuşması Ankara'da memnuniyet yaratan bir başka husus olduğu, Adana Görüşmeleri'nin güçlü ve bağımsız bir Türk varlığını tasdiklemesinin, Türkiye'yi ayrıca memnun ettiği belirtilmiştir.⁴⁰

Cumhuriyet gazetesi, "Churchill'in Memleketimizi Ziyareti" başlığı ile Adana Görüşmeleri'ne yer vermiştir. Görüşmelerin dünya çapında büyük yankı uyandıracağına dikkat çekilen yazıda, gelişmelerin de doğru bir şekilde değerlendirilmesini gerektiğinin altı çizilmiştir. İki müttefik devlet arasında gerçekleşen görüşmenin olağan olduğu vurgulanmış ve Başbakan Churchill'in Kral'ın temsilcisi olarak Türkiye'de bulunduğu ifade edilmiştir. Görüşmelerde 3,5 yıldır sürdürdüğü siyasetin değiştirilmesine yönelik Türkiye'den herhangi bir talepte bulunulmadığı, İngilizlerin Türk politikasını sempati ve anlayışla takip ettikleri, görüşmeleri de bu anlayışla gerçekleştirdikleri ifade edilmiştir. Avrupa ve Türkiye'nin çıkarlarının bulunduğu bölgelere dair durum değerlendirilmesinin yapıldığı görüşmelerde her iki taraf arasında görüş birliği sağlandığı belirtilmiştir. Ayrıca Türkiye'nin savunma gücünün artırılması için yapılacak yardımın ne şekilde olacağı yönünde iki tarafın askeri temsilcileri arasında görüşmeler yapıldığı ve savaş sonrası durumun ele alındığı kamuoyu ile paylaşılmıştır.⁴¹

Vakit gazetesi Adana Görüşmelerine Asım Us'un kaleme aldığı yazıyla yer vermiştir. "Adana Mülakatı ve Yakınşark Sulhu" başlıklı yazıda Asım Us; görüşmelerin nerede ve kimler arasında gerçekleştiğini, Adana Görüşmeleri'nde ele alınan konuları ve görüşmeyle İngiltere ile Türkiye arasındaki ittifakın genişlemiş olduğundan bahsetmiştir. Yazısına, ABD'nin görüşmelere bizzat katılmadığı halde İngiltere tarafından temsil edilmiş olmasının ittifak içinde yer aldığına göstergesi mi olduğunu sorarak devam etmiş ve görüşmelerin Türkiye'nin var olan durumunu değiştirecek herhangi bir sonuca sebebiyet vermeyeceğini vurgulamıştır. Görüşmede Türkiye'nin savunmasının güçlendirilmesinin de teklif edildiğine değinilmiştir.⁴² Detaylı bir şekilde kaleme alınan yazıda dikkat çeken nokta; ABD'nin Türk İngiliz ittifakında yer alıp almadığına açıklık getirilmesinin istenmiş olması ile Türkiye'nin mevcut durumunda değişiklik yaratmayacağını vurgulanmasıdır. Türkiye görüşmelerle, İngiltere ve ABD ile aynı tarafta güçlü olmaya çalışılırken var olan politikasını sürdüreceğini açıklaması tepki almamak, dikkati üzerine çekmemek amacıyla olduğu söylenebilir. Aynı zamanda denge politikasını ne denli başarılı sürdürdüğünün de göstergesidir.

Yeni Sabah gazetesinde Adana Görüşmeleri'ne yer veren isim, Hüseyin Cahit Yalçın olmuştur. Yalçın'ın yazısında dikkat çeken husus, benzer konulara değinmesinin dışında görüşmelere dair çıkarımlar yapmış olmasıdır. Kaleme aldığı yazıda, öncelikli olarak İngiltere Başbakanı'nın Afrika'da bulunduğu sırada Cumhurbaşkanı İnönü ile görüşmek istediğini ve bu

⁴⁰ Ulus gazetesinde çıkan bu haber, Ankara İngiliz Büyükelçiliği tarafından tercüme edilerek İngiltere Dışişleri Bakanlığı'na sunulmuştur. PRO, FO 195/2478, Churchill-Adana Visit, 3 February 1943. Ulus, "Adana Mülakatı" 3 Şubat 1943.

⁴¹ Cumhuriyet, "Churchill'in Memleketimizi Ziyareti", 3 Şubat 1943.

⁴² Vakit, "Adana Mülakatı ve Yakınşark Sulhu", 3 Şubat 1943, Ayın Tarihi, S. 111, s. 117-118.

istek üzerine Milli Şef ve hükümet erkânı ile görüşmelerde bulunduğu, Başbakanı ağırlamaktan büyük memnuniyet duyulduğu ve görüşmenin bütün dünyada büyük bir merak ve ilgiyle takip edildiği belirtildikten sonra aslında iki devlet arasında var olan ittifakın onların bir araya gelmesini sağladığı vurgulanmıştır. Şimdiye dek de defalarca görüşmelerde bulunduğu için bu ziyaretin olağanüstü olarak addedilmemesi gerektiğine dikkat çekilmiştir. Mülakatta da net bir şekilde ortaya konduğu gibi, görüşmenin her iki devlet arasındaki dostluk bağlarını daha da kuvvetlendirmiş olduğu, İngiliz Hükümeti'nin Türk politikasını anlayış ve sempati ile takip ettiği, Türk politikasını değiştirmek ya da politikasına baskı kurmak amacıyla gelmedikleri hem İngiliz hem de Türk basınında durumun böyle olduğunun açıkça belirtildiği ifade edilmiştir. Görüşmede, Türkiye'nin güçlendirilmesi ve bunun için Müttefik devletlerin yapabilecekleri yardımın şeklinin ne olacağı konularının ele alınmış olduğunu, bu konular üzerinde mutabakat sağlanmasının Müttefiklerin Türkiye'nin savunmasına ne kadar önem verdiğini gösterdiğini ve görüşmeden Türkiye'nin müdafaa edilmesinden başka bir amaca sahip olunmadığı anlamının çıkarılması gerektiği hususlarına yer vermiştir. Ardından görüşmelere dair çıkarımlarda bulunan yazar, savaş sonrası meselelerin görüşüldüğü sırada Akdeniz'de yaşananlar ve savaşın Balkanlara sıçraması konularının da görüşülmüş olabileceğini çünkü hem Akdeniz hem de bir Balkan Devleti olan Türkiye'nin bu bölgelerde yaşanan gelişmelerden etkilenmemesinin mümkün olmayacağını, Türkiye'nin imzalamış olduğu Sadabat Paktı ve Ortadoğu'ya yakın olması sebebiyle bu bölgelerdeki olaylara ilişkin de görüşmeler yapılmış olmasının ihtimal dahilinde olduğunu belirtmiştir. Devamında; savaş sonrası gelişmelerle alakalı olarak tebliğde net bir ifade yer almadığı halde görüşmelerden her iki tarafın memnun ayrılmış olmasının bu konuda da anlaşmaya varıldığını gösterdiğini, Sovyetlere dair ortaya konmaya çalışılan bazı ithamların Türkiye'nin bu müttefiki ile arasını açmaya çalışmaktan başka bir şey olmadığını ifade etmiştir. Gerek İngiltere gerekse ABD yaptığı ve yapacak olduğu yardımlarla Türkiye'nin hiçbir saldırıya maruz kalmamasını amaçladıklarını, Kahire radyosunun Adana Görüşmeleri'nden hem Roosevelt hem de Stalin'in haberdar edildiğini ilan etmesinin Türkiye hakkında yapılacakları, Sovyet Rusya'nın da onayladığı anlamına geldiğini ve görüşmeye dair Türkiye hakkındaki ithamlara böylece son noktanın konduğuna vurgu yapmıştır.⁴³ Haberde Adana Görüşmeleri hakkında verilen bilgiler ek olarak Sovyet Rusya'ya dair bilgilerin de kamuoyu ile paylaşılması, bu konudaki soru işaretlerini ortadan kaldırmıştır.

Son Posta yazarı Ekrem Uşaklıgil Adana Görüşmeleri'ne yer verdiği yazısına; Başbakan Churchill'in ABD Başkanı Roosevelt ile yaptığı 10 günlük görüşme sonrasında uzun bir yolculuk yaparak Türkiye'ye geldiğini ve bu gelişin Cumhurbaşkanı İnönü'ye verdiği değeri gösterdiğini belirterek başlamıştır. Türkiye'nin 3,5 yıldır sürdürdüğü tarafsızlık politikasının kendisi için en doğru seçim olduğunu ve İngiltere'nin ziyareti hem bu 3,5 yılı değerlendirmek hem de gelecekle ilgili görüşmede bulunmak amacıyla yaptığını ifade etmiştir. Yazıda genel olarak Adana Görüşmeleri'nin genel seyrinden bahsetmiştir. Başkan Roosevelt'in görüşmelerden haberdar edilmesini, manevi olarak görüşmelerde bulunduğu şeklinde yorumlamış ve kendisinin görüşmeyi desteklediğini eklemiştir. Adana Görüşmeleri'ni "tarihin mühim bir sayfası yazıldı" şeklinde değerlendirmiştir.⁴⁴

Son Telgraf yazarı Ethem İzzet Benice Adana Görüşmeleri'ni ele alırken değindiği nokta, İkinci Dünya Savaşı'nın devam ettiği süreçte böyle bir görüşmenin yapılmış olmasının büyük bir önem arz ettiğidir. Ankara ve Londra'da aynı tarihlerde beyan edilen tebliğlerde toplantının nasıl, niçin ve hangi şartlarda gerçekleştiği, hangi konuların tespit edildiğine yazısında yer vermiştir. Diğer gazetedeki yazarlardan farklı olarak Benice, toplantıda görüşülen konuları başlıklarla ele almıştır. Başlıklarda;

⁴³ Yeni Sabah, "Churchill'in Türkiye'yi Ziyareti" 3 Şubat 1943.

⁴⁴ Son Posta, "Adana'da Tarihin Bir Sayfası Yazıldı", 3 Şubat 1943, Ayın Tarihi, S. 111, s. 119-121.

- A. Türk milli siyasetinin ve İngiliz-Amerikan politikasının karşılıklı durumu,
- B. Türkiye, dünya politikası ve harbi,
- C. Türkiye'nin Avrupa'daki ve bilhassa kendi menfaati ile alakalı bölgelerdeki vaziyeti mütalaa ediş tarzı,
- D. Türkiye'nin tedafüi (savuma) durumu,
- E. Türkiye'nin harp sonunda zuhura gelebilecek meseleler üzerindeki görüşü,
- F. Bütün bu meseleler karşısında Amerikan ve İngiliz görüşü ile Türk görüşü arasındaki mutabakatlar veya tezatlar konuları yer almaktadır. Başlıkların ardından yazar, başlıklara dayanarak çıkarımlarda bulunmuştur. Yaptığı çıkarımları da yine maddeler halinde sıralamıştır. Bu maddelerde de;

1. İngiliz Hükümeti, Türk milli politikasının cereyan seyrinden ve dünya harbi, dünya politikası karşısındaki tutumundan memnundur. Bu politikayı tam bir anlayış ve sempati ile takip etmektedir.

2. Türkiye'nin Avrupa'daki ve bilhassa kendi menfaati ile doğrudan doğruya alakalı gördüğü bölgeler hakkındaki mütalaa görüş birliğini sağlar durumdadır.

3. İngiltere ve ABD umumi bakımdan Türkiye'nin tedafüi emniyetini kuvvetlendirmek için yapabilecekleri yardımın şekli üzerinde mutabakat hasıl etmişlerdir.

4. Harp sonunda zuhur edebilecek olan meseleler üzerindeki incelemeler de tarafları görüş ve müşahede birliğine isal etmiştir.

5. İncelenen bahisler üzerindeki Amerikan ve İngiliz görüşleri ile Türk görüşü tezat değil, tatabuk (birbirleriyle uyum) kaydetmiştir.⁴⁵

Maddelere bakıldığında Milli Şef İnönü'nün Adana Görüşmeleri ile elde etmiş olduğu başarı, mutluluk vericidir. Ayrıca Roosevelt ile İngiliz Kralı VI. George'un bu görüşmeyi desteklemiş olması Türk siyaseti için büyük önem arz etmektedir. Adana Görüşmeleri'nin gerçekleşmesi basına verilen bildirin yanı sıra akıllarda bazı soru işaretleri oluşturmuştur. Bu sorular; Türkiye'nin milli siyaseti, dünya politikası ve savaş karşısındaki tutumu, Avrupa'daki durumu ve kendi çıkarlarıyla alakalı bölgelerdeki durumu ele alış şekli, savunmasının güçlendirilmesi ve malzeme yardımı yapılması üzerinedir. Fakat görüşmelerde Türk siyasetini değiştirecek herhangi bir hususun meydana gelmemiş ve hala dış politikasında “Yurtta barış, dünyada barış” düşüncesinin hâkimdir. Dünya politikası ve savaşına karşı duruşunu bu politikaya göre sürdürmeye devam etmektedir. Milli hakimiyetini kayıtsız şartsız korumak için her türlü milli müdafaa tertip ve hassasiyetine sahip durumdadır. Türkiye güvende ve güçlü olmak için gerekirse silahlanma yoluna gidecektir. Fakat bunu yaparken sahip olduğu politikadan asla ayrılmayacak, hiçbir ülke aleyhine böyle bir durum içine girmeyecektir. Bu yüzden Amerika ve İngiltere'den kendisini korumak için malzeme yardımı alması daha önce Almanya'dan alınan yardımla benzerdir, bir çelişki söz konusu değildir. Türkiye istediğini istediği ülkeden temin etme hakkına sahiptir. Adana Görüşmeleri; Türk siyasetinin tarafsız, anlaşma ve ittifaklarına bağlı olmasına engel değildir. Aksine görüşmelerle savaş sırasında ve sonrasında Türk istiklal ve güvenliğinin temin edilmesi, temas edilen ülkelerle bir kez daha teyit edilmiştir.⁴⁶ Ethem İzzet Benice, Adana Görüşmeleri ile hem İngiltere hem de Amerika'nın desteğinin sağlandığına vurgu yaparken bu destekle Almanya ile var olan anlaşma ve ittifaka herhangi bir zarar verilmediğine de dikkat çekmiştir. Böylece Türkiye'ye gösterilecek olan herhangi bir tepkinin önüne geçmeye çalışmıştır.

⁴⁵ Son Telgraf, “Adana Görüşmeleri”, 3 Şubat 1943.

⁴⁶ Son Telgraf, “Adana Görüşmeleri”, 3 Şubat 1943, Ayın Tarihi, S. 111, s. 121-123.

Yine tarafsızlık vurgusu ve barış politikasıyla tüm dünya ülkelerine karşı tavrının ve tutumunun aynı olacağı belirtilmiştir.

Görüşmeler ile ilgili olarak haber yapan bir diğer gazete, Trabzon'da yayınlanan ve yerel bir gazete olan Halk Gazetesi'dir. Gazete görüşmelere ilişkin "görüşmeye dair ortaya çıkan genel kanı görüşmenin gururla karşılanmış olduğudur" yorumunu yapmış ve devamında bu gururun Türkiye'nin savaşta aktif bir rol oynamamasından ve büyük güçlerin Türkiye'ye verdiği önemden kaynaklandığını ifade etmiştir. Farklı düşüncelerin ifadesini gurur yerine korku olarak değerlendirdiğini belirtmiştir. Trabzon'daki halkın, tekrarlanan SSCB başarılarından oldukça rahatsız olduğunu, bu rahatsızlığın da Mihver propagandasının yerli halk arasında yayılmasından kaynaklandığını ileri sürmüştür. Halkın komünizm tehlikesinden çok, hala "düşman" olarak görülen SSCB ile karşılaşmak zorunda kalmaktan dolayı endişeli, Sovyet Rusya'nın umulanın aksine galip olmaya başlaması ile Almanya'nın yakın zamanda çökeceği düşüncesinin halkta korkuya neden olan bir gelişme olduğunu vurgulamıştır.⁴⁷

Tasvir-i Efkâr gazetesi, "Churchill'in Memleketimizi Ziyareti" başlığıyla Adana Görüşmeleri'ne ilişkin habere yer vermiştir. Görüşmenin Başbakan Churchill'in isteği ile gerçekleştiği ifade edildikten sonra oğlunun kullandığı uçakla yaşına rağmen kış şartlarında Türkiye'yi ziyaret etmesi takdire şayan bulunmuştur. Adana Mülakatı sonrası hazırlanan tebliğde, yanlış anlamaya imkân tanıyacak herhangi bir ifadeye rastlanmadığı belirtilmiş ve tebliğde geçen maddeler, tek tek açıklanmıştır. Askeri heyetler vasıtasıyla yürütülen görüşmelerin Türk savunmasını güçlendirme amacı taşıdığı ve bu amacı hayata geçirebilmek için ne tarz bir yardım yapılacağına karar verilmesi hususunda hemfikir olduğu ifade edilmiştir. Yapılan açıklamaların oldukça yeterli olduğu ve yabancı radyolarda yayınlanan şaibelerin gerçeği yansıtmadığı belirtilmiştir. Ardından yanlış anlamalara sebebiyet vermemek adına Basın ve Haberleşme Genel Müdürü Selim Sarper The Times gazetesi muhabirinin Adana Görüşmeleri'yle ilgili sorduğu soruya; "İngiltere herhangi bir talepte bulunmamış ve Türkiye de herhangi bir taahhüdün girişmemiştir" yanıtını vermiştir. Gazeteye göre verilen cevap, "çıkacak dedikoduları daha başlamadan kesin olarak bitirecektir" şeklinde yorumlanmıştır.⁴⁸

İkdam Gazetesi'nden Abidin Daver Adana Görüşmelerine yer verdiği yazısında, iki tespitte bulunmuştur. Bu tespitlerden birincisi; görüşmenin temel amacının Türk-İngiliz dostluk ve ittifakının teyit edilmesi olduğudur. İkincisi; hangi şartta olursa olsun Türkiye'nin, İngiltere ile yaptığı 1939 Yılı Antlaşması'na bağlı kalmış, İngiltere'yi yalnız bırakmamış ve bu yolda verdiği sözü tutmuş olmasıdır. Tespitlerin ardından Başbakan Churchill'in Türk gazetecilere yaptığı açıklamaya yer verilmiştir. Açıklamada; "Türkiye'nin takip ettiği bitaraflık siyaseti, Türkiye'nin milli menfaatlerine uygun olduğu kadar Müttefikler için de faydalıdır. İngiliz ricali, Türkiye'nin bitaraf kalmasındaki sebepleri ve faydaları pekiyi anlıyor ve takdir ediyorlar. Müttefikler için faydalı olduğu kadar sizin milli siyasetinize ve müttefiklerinize de uygun olan bitaraflık siyasetinde devam ediniz" ifadelerine yer verilmiştir.⁴⁹ Böylece İngiltere'nin Türkiye'nin tarafsızlık politikasını desteklediği açık bir şekilde ifade edilmiştir.

Gazete ayrıca görüşmelerle Türkiye'nin ABD ile olan dostluğunun da pekiştiğine ve iki devlet arasındaki samimiyetin arttığını dikkat çekmiştir. Bu açıdan değerlendirildiğinde bile Türkiye'ye katkısının büyük olduğu yorumu yapılmıştır. ABD ile İngiltere'nin Türk savunmasını güçlendirmek için malzeme yardımında bulunacak olmalarının yürütülen tarafsızlık politikasını etkilemeyeceği vurgulanan bir diğer husus olmuştur. Neşredilen tebliğde de bunun açıkça ifade

⁴⁷ PRO, FO 195/2478, Churchill- Adana Visit, 17 February 1943.

⁴⁸ Tasvir-i Efkâr, "Churchill'in Memleketimizi Ziyareti", 3 Şubat 1943., Ayın Tarihi, S. 111, s.124-125.

⁴⁹ İkdam, "Adana Mülakatı", 3 Şubat 1943.

edildiği ve her iki devletin temsilcilerinin görüşmeden büyük bir memnuniyetle ayrıldıkları belirtilmiştir.⁵⁰

Türk Sözü Gazetesi yazarı Nevzat Güven “Adana Görüşmeleri” başlığını verdiği yazısına, çok önemli bir hadiseye sahne olan Adana adının tarihe bir kez daha geçtiğini ifade ederek başlamıştır. Casablanca’daki görüşmeden sonra Churchill’in bu kadar önemli kişilerle Adana’ya gelip görüşmelerde bulunması, Türkiye’ye verdiği değeri gösterdiği şeklinde yorumlanmıştır. Görüşmelerin önemine vurgu yapmıştır. Ayrıca Türkiye’nin ittifaka hala bağlı olduğuna ve tarafsızlık siyasetini sürdürdüğüne, İngiltere’nin de bu siyasete onay vermiş olduğuna dikkat çekilmiştir. İngiltere ile birlikte ABD’de de bu politikaya onay vermektedir. Onay verdiklerini gösteren en önemli delil, Adana Görüşmeleri sonrası neşredilen tebliğdir. Türk politikasının devam etmesi için ihtiyaç duyulan gücün ve silahın temin edilmesi, Türkiye’nin mümkün olduğu kadar çok silahla donatılması gerekmektedir. İngiltere de Türkiye’nin güçlü olmasını istediğinden Adana Görüşmeleri’nde Türkiye’ye silah ve malzeme yardımı yapılma konusu görüşülmüştür. Savaş sonrası durumun ne olacağıyla ilgili değerlendirmelerin gündeme geldiği görüşmelerde, konu hakkında görüş birliği sağlanmış ve hemfikir olunan konuların hiçbirinde devlet aleyhine herhangi bir kararın çıkmadığı vurgulanmıştır.⁵¹

Yeni Asır gazetesinden Şevket Bilgin kaleme aldığı yazıda, tebliğin maddelerine değinmiş ve görüşmelerde gizli bir tarafın bulunmadığını, Türkiye’nin siyasetine aynı şekilde devam edeceğini vurgulamıştır. Daha savaş devam ederken savaş sonrası durumla ilgili değerlendirmelerde bulunarak konuyla alakalı ortak bir fikrin sağlanmış olmasını görüşmelerdeki en mutlu edici kısım olarak değerlendirmiştir. Görüşmenin dünya çapında büyük yankı yaratmasının Türk politikasına herhangi bir etkide bulunmayacağına da dikkat çekmiştir. Adana Görüşmelerindeki en büyük önemi, büyük dostlarla yapılan dostluklarda şüpheye yer olmadığı şeklinde açıklamıştır.⁵²

Bu haberle 3 Şubat tarihli gazetelerde yer alan haberler tamamlanmış ve 4 Şubat tarihli gazete haberlerine geçilmiştir. 4 Şubat tarihli gazetelerden ilki, Tan gazetesidir. Gazetede konuyu, Zekeriya Sertel kaleme almıştır. Yazısı “Adana Buluşması Münasebetiyle” başlığını taşımaktadır. Yazı içeriğinde Adana Görüşmeleri’nde geçen en önemli konu, genel savunmayı içeren kısım olarak belirtilmiştir. Türkiye’nin genel siyaseti desteklediği için güçlü olmasının zorunlu olduğu vurgulanmıştır. Müttefiklerinin de Türkiye’nin güçlü olması yönünde onunla hemfikir olduğu ancak Trablus’la meşgul olduklarından şimdiye kadar onun istediği miktardaki savaş malzemesini aktaramamış olduklarına dikkat çekilmiştir. Devamında hem Trablus’taki yüklerinin hafiflemesi hem de İngiltere ile ABD’nin savaş sanayine dair yürüttükleri çalışmaların Türkiye’yi desteklemeleri konusunda ellerini kuvvetlendirecekleri açıklanmıştır. Adana Görüşmeleri’nde de ellerinden geldiği kadar Türkiye’ye yardım edeceklerini kabul etmişlerdir. Bunun haricinde görüşmelerde, dünya meselelerini de gözden geçiren iki devletin görüş birliğine vardıkları belirtilmiştir. Savaş sonrasında milletler arası mevzuların halledilmesinde İngiltere’nin büyük-küçük tüm devletlerin yardımına ihtiyaç duyacak olması ve Türkiye’nin de bu devletlerden biri olması nedeniyle Adana Görüşmeleri’nde savaş sonrası konuların ele alınmış olduğu, neşredilen tebliğ dışında görüşmelere farklı bir anlam yüklemenin hata olacağını Başbakan Churchill tarafından da ifade edildiği açıklanarak haber sonuçlandırılmıştır.⁵³

Konuyu gündeme taşıyan bir diğer gazete, İkdam gazetesidir. Gazete görüşmeleri, “Tarihi Adana Mülakatı- Derin Akisler Devam Ediyor” başlığıyla yayınlamış, görüşmeye dair fotoğraflara da yer vermiştir. Ayrıca Amerikan gazetelerinde Adana Görüşmeleri’nin birinci

⁵⁰ İkdam, “Adana Mülakatı”, 3 Şubat 1943.

⁵¹ Türk Sözü, “Adana Konferansı”, 3 Şubat 1943, Ayın Tarihi, S. 111, s.126-128.

⁵² Yeni Asır, “Türk-İngiliz Dostluğu”, 3 Şubat 1943, Ayın Tarihi, S. 111, s. 128-129.

⁵³ Tan, “Adana Buluşması Münasebetiyle”, 4 Şubat 1943.

sütundan yayınlandığı, Casablanca Konferansı'ndan sonra böyle bir görüşmenin yapılmış olmasına dikkat çekildiği, ardından Türkiye'nin dürüst ve tarafsız siyasetinin övüldüğü ve görüşmenin önemine değindikleri ifade edilmiştir. Devamında İngiliz Büyükelçisi Hugessen'in açıklamaları yer almıştır. Hugessen açıklamasında, Adana Görüşmeleri'nin Casablanca Konferansı'nın bir sonucu olduğunu, Sovyet Rusya'nın görüşmeden haberdar edildiğini, Adana Görüşmeleri sırasında yeni hiçbir anlaşmanın imzalanmadığını, Türk devlet adamlarıyla dünyanın sıcak gündem konularını değerlendirdiklerini ve görüşmelerin dostane bir hava içinde gerçekleştiğini belirtmiştir. Daha sonra Madrid ve Berlin radyolarından Adana Görüşmeleri'ne ilişkin yapılan açıklamalarda Madrid radyosu, Adana Görüşmeleri'nden sonra yayınlanan tebliğden bazı bölümlere yer vermiştir. Berlin radyosu ise Adana Görüşmeleri'ne ilişkin; görüşmelerden sonra yayınlanan bildiriye görüşmelere ilişkin fazla bilgiye yer verilmediğini bu yüzden görüşmelerin sonucunun gelecekte görüleceğini vurgulamıştır. Ayrıca İngiliz basımında yer alan haberlerin olması arzu edilen hususlardan ibaret olduğu, açıklamalara rağmen görüşmelerden sonra Türk-İngiliz ilişkilerinde hala herhangi bir değişiklik yaşanmadığı, Türk siyasetinin tarafsız olduğu, Türk siyasetinde biri İngiltere ile yapılan ittifak, diğeri Almanya ile yapılan dostluk olmak üzere iki temel siyaset bulunduğu ve bunlardan herhangi birine zarar gelmesi halinde Türk tarafsızlığının çökeceği, Almanya'nın Türkiye'nin ihtiyaçlarına daima cevap verdiği açıklamalarında bulunmuştur.⁵⁴

5 Şubat tarihine gelindiğinde Vakit gazetesinden Asım Us'un Adana Görüşmeleri'ni kaleme aldığını görmekteyiz. Us yazısına, "Adana Mülakatının Akisleri Üzerine Bir Düşünce" başlığını vermiştir. Haberde görüşmelerin önemi vurgulanırken Daily Telegraph gazetesinin manşetinden yola çıkılmıştır. Manşette, "bir İngiliz Başbakanı'nın savaş devam ederken tarafsız bir ülkeye ziyarette bulunması" ifadesi yer almıştır. İfade, görüşmenin önemini açıkladığı için haberde yer alması uygun bulunmuştur. Casablanca Konferansı'nın ardından Adana Görüşmeleri'nin gerçekleştirilmiş olması bazı kesimlerde endişeye sebep olduğu çünkü Casablanca'da savaş planlarının hazırlandığı belirtilmiştir. Türkiye'nin de bu plana dahil edilme ve tarafsızlığından vazgeçmesi olası olarak değerlendirince Asım Us, yazısında bu düşünceyi çürütme yoluna gitmiştir. Bunu yaparken de Türkiye'nin savaş sırasında aktif bir rol oynaması yani tarafsızlığını terk etmesi gerekseydi Adana Görüşmeleri'nin Casablanca'dan önce olması gerektiğine dikkat çekmiştir. Çünkü daha Adana Görüşmeleri gerçekleşmeden Müttefik Devletler 1943 yılı taarruz planlarını en ince ayrıntısına kadar hazırlamışlar sadece uygulamaya geçmemişlerdir. Planlarını Türkiye'nin tarafsız kalacağı esasına göre yapmışlardır. Casablanca Konferansı'ndan sonra İngiliz Başbakanı'nın herhangi bir anlaşma yapmadan Adana'ya gelmiş olması Türkiye'nin tarafsızlık siyasetini destekleyen ve Türk-İngiliz dostluğunu teyit eden bir tutum olarak değerlendirilmiş, altında başka bir mana aranması lüzumsuz olarak değerlendirilmiştir. Adana Görüşmeleri'nin altında aranması gereken, Türkiye'nin savunma için ihtiyaç duyduğu malzemelerin ona tedarik edilecek olması şeklinde ifade edilmiştir.⁵⁵

Yeni Mersin gazetesinin başyazarı Fahri Kurtuluş "Adana Görüşmeleri ve Ulusal Birliğin Önemi" başlıklı yazısında; Başbakan Churchill'i değerli bir misafir, dünya savaşının namı duyulmuş devlet adamı, İngiliz direnişinin ve cesaretinin sembolü olarak betimlemiştir. Yazısına, imzalanan ateşkes antlaşmalarına uyulmaması ve dostluk anlaşmaları imzalayan ülkelere saldırılması sonucu başlayan savaş ile Türkiye'nin ateş çemberi içinde kaldığına, ateş çemberindeyken ülkesini seven ve halkının yaşamını sürdürmesini isteyen Milli Şef'in koruması altında teselli ve güvence bulduğuna dikkat çekmiştir. Dünya oldukça karmaşıktır ve Almanların zafer kazanıp kazanmayacağı belli değildir. Adana Görüşmeleri'nin neye delalet ettiği ve görüşmede hangi konuların müzakere edildiği hususuna gelince öncelikle görüşmelerden kötü sonuçlar çıkacağını düşünmeye ve korkmaya gerek yoktur. Çünkü Türk milletinin en karanlık

⁵⁴ İkdam, "Tarihi Adana Mülakatı", 4 Şubat 1943.

⁵⁵ Vakit, "Adana Mülakatının Akisleri Üzerinde Bir Düşünce", 5 Şubat 1943.

gününde kötü talihini tersine çeviren bir lideri vardır. Lideri isterse, bu millet ve gençlik tereddüt etmeden tek bir vücut olarak saldıracak ve savaşacaktır. Türk ruhu, özgürlüğün müdafaasında yer alacaktır. Lider isterse bu millet topraklarındaki saldırıyı yok edecektir ve tüm dünya da bunu bilmektedir. Türk milli ruhu sarsılmayan bir kaya gibi dururken dünya milletlerinin refahı için mücadele eden demokrasilerin en büyüklerinden biri olan Başbakan Churchill, Milli Şef İnönü'yü görmek ve kendisi ile görüşmek için zorlu bir yolculuk yapmıştır. Bu yolculuk sonrasında Milli Şef ve arkadaşlarının liderliğinde savaştan uzak duran bir Türkiye görülmüştür. Türk lider ve yöneticiler görüşmelerden mutlu olarak ayrılmışsa misafirleri de benzer şekilde mutlulardır. Görüşme karşılıklı memnuniyet ile sona ermiş, olumlu sonuç alınmıştır.⁵⁶

Vakit gazetesinden Sadri Ertem, “Adana Konuşmaları” yazısında Adana Görüşmeleri’ni Türk politikasının zaferi olarak addetmiştir. Görüşmeyle Türk-İngiliz ilişkilerinin dünü, bugünü ve yarınının ele alındığını ifade ettikten sonra dünden kasıt Türkiye’nin takip ettiği tarafsızlık siyaseti, bugün Türk tarafsızlık siyasetinin İngiltere ve ABD tarafından benimsenmiş olduğu, yarının da Türkiye’nin tarafsızlığının sadece kendisi için değil Müttefikleri için de gerekli olduğu şeklinde açıklamalarda bulunmuştur. Bu yüzden Türk siyasetinin devam ettirilmesi için Türkiye’nin savunmasının güçlendirilmesi gerektiğine dikkat çekmiştir. Çünkü güçlü bir Türkiye, savaş sonrası yaşanacak gelişmelerde Müttefiklerin menfaatine de uygun olacaktır. Türkiye sahip olduğu jeopolitik konumu ancak güçlü olursa koruyabilecek ve koruduğu sürece herhangi bir savaşa meydan vermeden barış politikasını sürdürmeye devam edebilecektir. Adana Görüşmeleri’ne katılan her iki devletin temsilcileri arasında bu konu hakkında görüş birliği sağlandığı belirtilerek habere son verilmiştir.⁵⁷

Bu haberle Türk gazeteleri, Adana Görüşmeleri’ne ilişkin haberleri yayımlamayı tamamlamışlardır. Haberlerin ardından İngiliz Büyükelçisi Hugessen, Türk basınında çıkan haberleri derleyerek Adana Görüşmeleri’nin ve Churchill’in verdiği demecin Türk basınına ne şekilde yansıdığına dair bir rapor hazırlamıştır. 5 Şubat tarihli raporda; savaşın bir adım ötede olduğu düşüncesinin bildiriden önce kamuoyunda hem endişe hem de şaşkınlığa sebep olduğu ifade edilmiştir. Bildirinin yayınlanmasından sonra Türkiye’nin tarafsız kalacak olmasının kamuoyunda bir rahatlama yarattığı, Başbakan Churchill’in ziyaretinden gurur duyulduğu ve Türk politikalarına onay verilmesiyle oluşan memnuniyet sonucu duyguların birbirine karıştığı belirtilmiştir. Devamında bildiriye büyük önem verilmiş olsa da Türk basınında çıkan yazıların oldukça sınırlı ve dikkatli olduğu ancak şimdiye dek Türk basınında hiçbir olayın fotoğraflarına gazetelerde bu kadar çok yer verilmediğine dikkat çekilmiştir. Fotoğraflar kadar gazetelerde Başbakan Churchill’in ifadeleri ve Türkiye’nin müdafaasıyla ilgili yorumların da bulunduğu hatta bazı gazetelerin görüşmeleri Türk- İngiliz ilişkilerinin ilerlemesi ve iş birliğinin bir kere daha onaylanması şeklinde ele aldıkları eklenmiştir. Fakat genel olarak görüşmeler, Türkiye’nin tarafsızlığında bir değişiklik yaratmadığı, böylece hem dostluklarına hem de taahhütlerine bağlı kalmaya devam ettiği şeklinde yorumlanmıştır. Resmi makamlara ilişkin yapılan açıklamada, müdafaa konusuna verilen önemden makamların büyük memnuniyet duydukları ve Türkiye’nin savaşa yönelik tutumu konusunda herhangi bir taahhütte bulunmasının istenmemesinden dolayı büyük bir rahatlama yaşadıkları şeklindedir. Türk Hükümeti’nin durumuna dair verilen bilgide ise Türkiye’nin şüphesiz bir karşılık talep edebileceğini beklese de kendisinin savaş malzemeleriyle güçlendirilmeleri konusunda aldıkları tekliflerden memnuniyet duydukları açıklanarak rapor tamamlanmıştır.⁵⁸

⁵⁶ Ankara’ya İngiliz Büyükelçisi’ne 13 Şubat’ta yollanan telgrafta yer almaktadır. PRO, FO 195/2478, Churchill-Adana Visit, 13 February 1943.

⁵⁷ Vakit, “Adana Konuşmaları”, 5 Şubat 1943.

⁵⁸ PRO, FO 371/37516, Turkish Press Reports and Comments On Churchill’s Speech, 5 February 1943.

6 Şubat tarihli bir başka raporda ilk olarak; Adana Görüşmeleri'nin İngiltere ile Türkiye arasındaki bağları oldukça güçlendirdiği ifade edildikten sonra görüşmelerin Türkiye'nin Almanya korkusunu büyük ölçüde yenmesini sağladığı ancak gerekli yardım yapılana kadar Türkiye'nin Almanya ile sorun yaşamamaya dikkat etmeye devam etmesi gerektiği belirtilmiştir. Devamında Türk Dışişleri Bakanı'nın son dönemde göndermiş olduğu telgraflardan Alman ve İtalyan Elçiler ile yaptığı görüşmelere ulaşıldığı, görüşmelerde Menemencioğlu'nun oldukça açık bir şekilde konuştuğu, bu açık konuşmasının Mihver propagandasını harekete geçirdiği iddia edilmiştir. İddia, Basın Bürosu Genel Müdürü Selim Sarper tarafından reddedilmiş ancak büyük bir etkisi olmamıştır. Mihver Devletler, görüşmelere SSCB'nin katılmayışını görüşmeye onay vermediği şeklinde yorumlamış ve görüşmenin Türkiye'nin SSCB tehdidine karşı korunması ile ilgili olarak gerçekleştiğine dair farklı fikirler ortaya atmışlardır. SSCB tehdidine karşı İngiltere ve ABD'nin görüşmelerde Türkiye'ye güvence vermeye mutabık kaldıklarını ileri sürmüşlerdir. Bu iddiaların aksine Türkiye'nin kendisine güvendiği ve sadece Müttefiklerin amaçlarını gerçekleştirmek için savaşa girmek zorunda bırakılmadığını bildiği belirtilmiştir. Görüşmelerin başarılı bir şekilde gerçekleştiği fakat sonuçlarının zaman ilerledikçe alınabileceği, şu an için Türkiye'nin Adana Görüşmeleri'yle ortaya çıkan durumdan geriye dönmesinin mümkün olmadığı, zaman içinde de Türkiye'nin tutumunun İngiltere'ye karşı daha da netlik kazanacağı bilgileri eklenerek rapor sonlandırılmıştır.⁵⁹

2. İngiltere Başbakanı Winston Churchill'in Avam Kamarası'nda Yaptığı Konuşma Sonrası Adana Görüşmeleri'nin Basına Yansıması

Adana Görüşmeleri'ne ilişkin haberler, Başbakan Churchill'in Avam Kamarası'nda 11 Şubat'ta yaptığı konuşma sonrasında basındaki yerini almıştır. İngilizler, Başbakan'ın konuşmasının ardından Türk basınının reaksiyonunun ne olduğuna dair gazetelerden çeşitli notlar derlemişlerdir. Derlenen notlardan genel olarak çıkarılan yorum, görüşmeden duyulan memnuniyetin devam ettiği'dir.⁶⁰

Daha önceleri güçlü bir Mihver taraftarı olarak nitelendirilen ve içinde bulunduğu süreçte oldukça ılımlı olmaya başladığı iddia edilen Cumhuriyet gazetesinin 12, 13 ve 14 Şubat 1943 tarihli sayılarında art arda Başbakan Churchill'in konuşmasına ilişkin büyük manşetlerle haberler yayınlandığı ifade edilmiştir. Ayın 13'ünde Ankara Radyosu, "Radyo Gazetesi"nde bir yayın gerçekleştirmiştir. Yayında Başbakan Churchill'in Türkiye'ye modern silahlar ve demiryolu teçhizatlarını sevk etmek istediği haberi verilmiştir.⁶¹

Ardından Ulus gazetesinde Ahmet Şükrü Esmer, Türkiye'nin dürüst ve tarafsız politikasına dikkat çekmiştir. Yunus Nadi, 14 Şubat 1943'teki başmakalesinde⁶² Müttefik güçlerin Türkiye'ye en kısa sürede modern silahlar vereceklerini ancak Türkiye'nin savaşa girmesini Müttefik devletlerin Mihver devletlerle birlikte onaylamamalarının oldukça şaşırtıcı olduğunu vurgulamıştır. Aslında her iki grubun Türkiye'nin kendi taraflarında yer almasından oldukça memnun olacaktır fakat Türkiye'nin tarafsız politikası şu an buna müsaade etmemektedir. Türk politikasının altında yatan bu başarının nedeni, Milli Şef rehberliğindeki yöneticilerin sahip olduğu keskin zekâ ve derin öngörü olarak gösterilmiştir.⁶³

⁵⁹ PRO, FO 195/2478, Churchill-Adana Visit, 6 February 1943.

⁶⁰ PRO, FO 195/2478, Churchill-Adana Visit, 18 February 1943.

⁶¹ PRO, FO 371/37516, Turkish Press Reports and Comments On Churchill's Speech in The House of Commons on 11th February, 19 February 1943.

⁶² Cumhuriyet, "Türkiye'nin Siyaseti", 14 Şubat 1943.

⁶³ PRO, FO 371/37516, Turkish Press Reports and Comments On Churchill's Speech in The House of Commons on 11th February, 19 February 1943.

Ulus gazetesi 12, 13 ve 14 Şubat 1943 tarihlerinde yayınlanan sayılarında Başbakan Churchill'in konuşma metnine yer vermiştir. 13 Şubat 1943 tarihli gazetede konu, Ahmet Şükrü Esmer tarafından kaleme alınmıştır. Esmer, Churchill'in Avam Kamarası'nda yaptığı konuşmada Adana Görüşmeleri hususunda değindiği noktalara yer vermiştir. Bu noktalardan ilki, görüşmelerin bir dostluk havası içinde seyrettiği, son dönemde Türkiye'de izlenen politikanın İngiltere tarafından hoşgörü ve sempati ile takip edildiğidir. İkinci nokta, Avrupa'da Türkiye'nin doğrudan menfaatiyle ilgili konular üzerinde görüş birliğine varıldığıdır. Görüş birliğine varılmasının ardından sıra, Türkiye'nin güvenliğini kendisinin sağlaması için ihtiyaç duyduğu modern silahların temin edilmesine, silah yardımının yapılmasına gelecektir. Yapılan açıklamada, silah yardımının Türkiye'nin alabileceği kadar ve mümkün olduğu kadar hızlı bir şekilde ulaştırılacağı ifade edilmiştir. Churchill'in konuşması sırasında bu konuya bir kez daha değinmiş olması, Türk halkını yeniden memnun eden bir ifade olmuştur. Açık ve dürüst bir politika güden Türkiye'nin bölgede güçlü olması, herkes için kabul edilebilecek ve olumlu sonuçlar oluşturabilecek bir durumdur. Avam Kamarası ile Adana Görüşmeleri'nde geçen hususlar benzer nitelikler taşımaktadır ve başka bir ifadenin çıkarılması, anlaşılması gereksizdir. Churchill konuşması sırasında "Türkiye'nin başına gelebilecek bir musibet, İngiltere ve diğer tüm devletler için de musibet demektir" cümlesiyle Türkiye'nin önemine dikkat çektiği belirtilmiş ve Adana Görüşmeleri sırasında Türkiye'nin silahlandırılacak olması karşılığında kendisinden herhangi bir talepte bulunulmamasının yinediğine vurgu yapılmıştır. Türk politikasının herkes tarafından kabul edilmiş olması yazıda, başarı olarak değerlendirilmiştir.⁶⁴

14 Şubat 1943 tarihli haber, isimsiz yayınlanmıştır. Yazıda genel olarak, bir önceki gün yayınlanan haberdeki benzer hususlara değinilmiştir. Adana Görüşmeleri'nde Türkiye'nin silahlandırılması konusunda İngiliz Başbakanı'nın ifadelerine yeniden yer verilmiş; Türk demiryollarının kaldıracabileceği kapasiteye kadar silah yardımının yapılmaya hazır olunduğu, silahların Türkiye'nin alabileceği kapasitede ve Türk askerinin bunları kullanmayı öğrenmelerinin hızına göre daha fazla olabileceği belirtilmiştir. Başbakan'ın kurduğu bu cümlelerin Adana Görüşmeleri sırasında iki devlet arasında artan güvenin neticeleri olduğu, her iki devletin artan bu güven duygusundan faydalandığı ifade edilmiştir. Güçlü bir Türkiye'nin hem kendi sınırları hem de Orta Doğu'daki barış düzenin sağlanmasında etkin unsur olacağı, bu durumdan her ülkenin kendine yarar sağlayacağına dikkat çekildikten sonra Türkiye'nin bu rolü üstlenmesinde takip ettiği tarafsızlık politikasının etkili olduğu vurgulanmıştır.⁶⁵

13 Şubat 1943 tarihli "İkdam" gazetesinde Abidin Daver tarafından kaleme alınan habere, "Türk politikasının zaferi" başlığı verilmiştir. Genel olarak, Başbakan Churchill'in güçlü bir Türkiye'nin gerekliliğini kabul ettiği, silah sözü verdiği ve üzüntü verici taleplerde bulunmadığının altı çizilmiştir. Başbakan Churchill'e "bu olağanüstü İngiliz devlet adamı neredeyse bir Türk devlet adamının konuşabileceği şekilde konuşmuştur" diyerek iltifatlarla bulunulmuştur. Ayrıca Türk politikasının başarısı da vurgulanmıştır.⁶⁶

Farklı gazetelerde de Başbakan Churchill'in konuşmasına yer verilmiştir. Bunlardan biri, 14 Şubat 1943 tarihli "Son Telgraf" gazetesidir. Gazetede Milletvekili Ethem İzzet Benice, Başbakan Churchill'in konuşmasının her şeyden birçok ihtilafa konu olan iki meseleyi açıkladığını yazmıştır. Bunlardan ilki, Stalin'in niçin Casablanca'ya katılmadığı, ikincisi de Avrupa'ya yayılan bir Bolşevik tehlikesinin olup olmadığıdır. Yine önceleri Mihver taraftarı ancak daha sonra ılımlı Müttefik taraftarı olarak ifade edilen "Tasviri Efkâr" gazetesi 14 Şubat 1943 tarihli başmakalesine "Kim bizden bir şey talep edebilir?" başlığı altında, Başbakan Churchill'in

⁶⁴ Ulus, "Barış Unsuru Türkiye", 14 Şubat 1943; PRO, FO 195/2478, Churchill-Adana Visit, 19 February 1943.

⁶⁵ PRO, FO 371/37516, Turkish Press Reports and Comments On Churchill's Speech in The House of Commons on 11th February, 19 February 1943.

⁶⁶ PRO, FO 371/37516, Turkish Press Reports and Comments On Churchill's Speech in The House of Commons on 11th February, 19 February 1943.

konuşmasındaki en önemli noktanın İngiltere'nin Türkiye'den hiçbir şey talep etmemiş olduğu ifadesine yer verilmiştir. Bu cümleyle Başbakan Churchill'in, hiç kimsenin Türkiye'den bir şey talep etmeye hakkı olmadığını kastetmiş olduğu açıklanmıştır. Yazar, son olarak Başbakan Churchill'in Türkiye hakkındaki yorumlarının bu savaşta herhangi bir ülkeye yapılabilecek en hoş iltifat olduğunu ekleyerek teşekkür etmiştir.⁶⁷

Milletvekili Ekrem Uşaklıgil de 15 Şubat 1943 tarihli Son Posta gazetesinde, bu konuşmayla Türkiye politikasının sadece İngiltere'de değil, aynı zamanda ABD tarafından da takdir edildiğini yazmıştır. 16 Şubat 1943'te "Vakit" gazetesi yazarı Asım Us, Daily Telegraph gazetesinde açıkladığı gibi, Başbakan Churchill'in konuşmasını dinleyen Sayın Maisky ile Sayın Orbay arasındaki dostane ilişkinin arttığını hatta her ikisi arasındaki konuşmaların şakalaşmaya kadar gittiğine yer vererek her iki ülke arasında herhangi bir anlaşmazlık olmadığına dikkat çekilmiştir. Devamında Türk-Rus ilişkilerinin iyi olduğu, Türkiye'nin ilk günlerdeki yardımlarından dolayı SSCB'ye borçlu olduğunu unutmadığı ve gelecekte de bu ilişkilerin dostane bir şekilde devam etmemesi için bir neden bulunmadığını belirtmiştir.⁶⁸

16 Şubat tarihinde yine Son Posta'da kaleme aldığı yazısında bu defa Ekrem Uşaklıgil hem Başkan Roosevelt'i hem de Başbakan Churchill'i savaş sonrası dünya düzeniyle ilgili açık bir bildiri sunmadıkları konusunda eleştirmiştir. Son olarak da Hüseyin Cahit Yalçın'ın da Başbakan Churchill'in konuşmasıyla ilgili çokça makale yazdığı ve hepsinde de övgüye yer verildiğini belirtmiştir.⁶⁹

Yukarıdaki gazetelere ek olarak Ulus gazetesinin 12, 13, 14, 16, 17 ve 18 Şubat 1943 tarihlerinde yayınlanan ve Başbakan Churchill'in konuşmasıyla ilgili yorumların geçtiği nüshalar eklenmiş, bunlar İngilizceye çevrilmiştir. Derlenen bu gazetelerin tamamı Büyükelçi Hugessen tarafından İngiltere'ye rapor şeklinde gönderilmiştir.⁷⁰

Sonuç

1939 yılının Eylül ayında Almanya'nın Polonya'ya saldırmasıyla başlayan İkinci Dünya Savaşı, devam ettiği 1945 yılına kadar birçok ülkeyi derinden etkilemiştir. Savaşın başladığı andan itibaren Mihver Devletler lehine gelişmelerin yaşanması Müttefik Devletleri zor durumda bırakmıştır. Almanya'nın 1941 yılında Sovyet Rusya'ya saldırması ile yeni bir süreç başlamıştır. Yeni süreçte Almanya, Stalingrad'da ummadığı bir direnç ile karşılaşarak Kuzey Afrika'da aldığı mağlubiyetler ile gelişmeler aleyhine olacaktır. Yaşanan olaylar sonrasında savaşın gidişatını kendi lehine çevirmek isteyen Müttefik Devletler, yeni bir cephenin açılması ile Almanya'ya son darbeyi vurmaya planlamışlardı. Planın hayata geçmesiyle SSCB üzerindeki Alman baskısı sona erecek ve SSCB, taarruza geçerek Balkanlara inebilecekti. Bu planın gerçekleşmesi için Türkiye'nin savaşa girmesi gerekmektedir. Konu, ilk olarak Başbakan Churchill ile 14-24 Ocak 1943 tarihinde Casablanca'da bir araya geldiği Roosevelt arasında görüşülmüştür. Görüşmede alınan karar, Mihver Devletlerin tam anlamıyla teslim olmasını sağlayana kadar savaşa devam edilmesiydi. Savaşın sona atışkes, barış görüşmeleri ve pazarlık yapılmayacak, kayıtsız şartsız tamamen teslimin sağlanması için savaşılacaktı. Casablanca Konferansı sırasında görüşülen hususlar konusunda hemfikir olunmasıyla İngiltere Türkiye'yi savaşa girme konusunda ikna etme sorumluluğunu üstüne aldı. Roosevelt'in de desteklediği bu görüşme, Stalin tarafından da olumlu karşılandı.

Türk yetkililer ile bir araya gelerek durumu görüşmek isteyen Başbakan Churchill, bu amaçla Cumhurbaşkanı İnönü'ye talebini içeren bir telgraf yolladı. Hatta bu konuda Başkan Roosevelt

⁶⁷ PRO, FO 195/2478, Churchill-Adana Visit, 19 February 1943.

⁶⁸ PRO, FO 195/2478, Churchill-Adana Visit, 19 February 1943.

⁶⁹ PRO, FO 195/2478, Churchill-Adana Visit, 19 February 1943.

⁷⁰ PRO, FO 195/2478, Adana Visit, 18 February 1943.

de görüşmeyi kabul etmesini rica eden bir telgraf göndermiştir. Cumhurbaşkanı İnönü'nün teklifi kabul etmesi ile iki devlet yetkilileri Adana'da buluşmak ve görüşmek üzere anlaştılar. 30-31 Ocak 1943 tarihinde gerçekleşen bu görüşme, tarihe Adana Görüşmeleri olarak geçmiştir. Aslında görüşmeler, Adana'dan 10 km uzaklıkta bulunan Yenice istasyonunda gerçekleşmişti. Çünkü Türk istihbaratından alınan bilgi, Mihver Devletleri'nin buluşma yerini öğrendiği şeklindeydi. Durum böyle olunca görüşmelerin gizli olması ve katılan her iki devletin herhangi bir açıklama yapmadan duyulmaması için buluşma yeri farklı bir yere alındı. İki gün süren görüşmelerde liderler, yanlarında bulunan askeri ve siyasi kadrolarla bir genel, iki siyasi ve iki askeri olmak üzere toplamda beş toplantı yaptı. Siyasi görüşmelerde Türkiye'nin savaşa girmesini gerektirebilecek koşullar üzerinde, askeri görüşmelerde de böyle bir durum ortaya çıkarsa nasıl bir hazırlık yapılacağı hakkında görüşüldü. Genel görüşmede de hem askeri hem de siyasi kademedeki bulunanların tamamı katılmıştır.

Görüşmelerden sonra yanlış anlaşılmayı ortadan kaldırmak ve yapılan görüşmelerle ilgili bizzat kendileri açıklama yapmak isteyen liderler, bir bildiri hazırlayarak hem İngiliz hem de Türk basınına dağıttılar. Bildirinin basına dağıtılmasıyla basına konu olan görüşmeler, büyük ilgi gördü. Aslında Türkiye'nin savaşa Müttefik Devletler safında katılması anlamına gelen görüşmelerin ardından dağıtılan bildiri, bu düşüncenin uzağındadır. Bu nedenle görüşmelerin basında yer alması ve değerlendirilmesi sürecinde bildiriden çok uzak kalınmamış ancak zaman zaman çıkarımlarda bulunulmuştur.

Görüşmeler dair haberler, bildirinin yayınlanmasının ardından 2 Şubat 1943 itibarıyla ulusal basında yer almaya başladı. Cumhuriyet, İkdam, Son Posta, Tan, Tasvir-i Efkâr, Türk Sözü, Ulus, Vakıf, Yeni Asır ve Yeni Sabah; Adana Görüşmelerine dair yazılar kaleme almıştır. Ulusal basında yapılan haberler yoğunluklu olarak 2, 3 ve 4 Şubat 1943 tarihleri arasındadır. Haberlerde yoğun olarak görüşmelerden her iki tarafın duyduğu mutluluk, her iki devlet arasında oluşan dostluk ve güven bağı, Türkiye'nin görüşmelere rağmen savaşa girmeyecek olması ancak savaşa girmese de güvenliğinin sağlanması için Türkiye'ye savaşa girecekmiş gibi askeri malzeme ve eğitim desteğinin verilecek olmasıdır. Özellikle yanlış anlamının önüne geçmek için tarafsızlık ve Türkiye'nin konumu sık sık dile getirilmiştir. İlaveten, yapılacak olan yardım için Türkiye'nin herhangi bir karşılığa bulunmayacağına da üzerinde durulmuştur. Görüşmeler sırasında Türkiye'nin savaşa girmesinin istenmediği, Türk yetkililer kadar İngiliz yetkililer tarafından da ifade edilmiştir.

Özellikle Başbakan Churchill'in Avam Kamarası'nda görüşmelerden bir kez daha bahsetmesi ve Türkiye'nin önemine vurgu yaparak kendisinden hiçbir talepte bulunulmadığını yinelemesi bu süreçte konunun yeniden basında yer almasını sağlamış ve benzer hususlar kaleme alınmıştır. Ayrıca Ankara'daki İngiliz Büyükelçiliği, Türk basınının görüşmelere dair reaksiyonunun ne olduğunu takip etmiş ve Türk gazetelerinden derlediği haberleri İngilizceye tercüme ederek İngiltere'ye rapor etmiştir. Bu rapor, görüşmelere ne denli önem verildiği ve bir nevi yapılacak açıklamalar hususunda belirlenen kıstasların dışına çıkılıp çıkılmadığının göstergesidir. Genel olarak olumlu reaksiyonun ortaya çıktığı görüşmelere ilişkin eleştiri, sadece savaş sonrası düzen ve gelişmelere yönelik tam açıklama yapılmaması olmuştur.

Genel olarak savaşın seyrinin değiştiği böyle bir zamanda Adana Görüşmeleri'nin gerçekleşmiş olması, Türkiye'nin kesin olarak savaşa girdiği ve savaşı Müttefik Devletlerin kazanacağı düşüncesinin ağır basmasına neden olmuştur. Bu nedenle basında konuyla ilgili kaleme alınan haberlerde bu konuya açıklık getirilmeye çalışılmış, fazlaca üstünde durulmuştur. Yine görüşmeler sonrası kaleme alınan bildirinin sorulara tam anlamıyla yanıt vermemiş olması, net çıkarım yapmayı engellemiş ve olasılıklar üzerinden görüş bildirilmiştir. Bu yüzden bildiriden farklı bir haber yapmak mümkün olmamıştır. Yapılan haberlerde, genel olarak benzer hususlara değinilmiştir, fakat Adana Görüşmeleri basında yankı bulan önemli bir olay olmuştur.

KAYNAKÇA

Public Record Office (İngiliz Ulusal Arşivi)

PRO, FO 371/37516, Turkish Press Reports and Comments On Churchill's Speech, 5 February 1943.

PRO, FO 371/37516, Turkish Press Reports and Comments On Churchill's Speech in The House of Commons on 11th February, 19 February 1943.

PRO, FO 195/2478, Churchill-Adana Visit, 3 February 1943.

PRO, FO 195/2478, Churchill-Adana Visit, 6 February 1943.

PRO, FO 195/2478, Churchill- Adana Visit, 13 February 1943.

PRO, FO 195/2478, Churchill- Adana Visit, 17 February 1943.

PRO, FO 195/2478, Churchill-Adana Visit, 18 February 1943.

PRO, FO 195/2478, Adana Visit, 18 February 1943.

PRO, FO 195/2478, Churchill-Adana Visit, 19 February 1943.

PRO, PREM 4/72/1, Turkey (Satrap); Adana Conference, 31 January 1943.

PRO, PREM 4/72/1, Turkey (Satrap); Adana Conference, 1 February 1943.

Sürelî Yayınlar

Ayın Tarihi, S. 111, s. 117-118.

Ayın Tarihi, S. 111, s. 119-121.

Ayın Tarihi, S. 111, s. 121-123.

Ayın Tarihi, S. 111, s.124-125.

Ayın Tarihi, S. 111, s.126-128.

Ayın Tarihi, S. 111, s. 128-129.

Cumhuriyet, "Churchill'in Memleketimizi Ziyareti", 3 Şubat 1943.

Cumhuriyet, "İnönü-Churchill Mülakatı", 2 Şubat 1943.

Cumhuriyet, "Türkiye'nin Siyaseti", 14 Şubat 1943.

İkdam, "Adana Mülakatı", 3 Şubat 1943.

İkdam, "Tarihi Adana Mülakatı", 4 Şubat 1943.

Son Posta, "Adana'da Tarihin Bir Sayfası Yazıldı", 3 Şubat 1943.

Son Telgraf, "Adana Görüşmeleri", 3 Şubat 1943.

Tan, "Reisicumhur İnönü, Adana'da İngiliz Başvekili Churchill ile Görüştü", 2 Şubat 1943.

Tan, "Adana Buluşması Münasebetiyle", 4 Şubat 1943.

Tasvir-i Efkâr, "Churchill'in Memleketimizi Ziyareti", 3 Şubat 1943.

Türk Sözü, "Adana Konferansı", 3 Şubat 1943.

- Ulus, “Adana Mülakatı” 3 Şubat 1943.
Ulus, “Barış Unsuru Türkiye”, 14 Şubat 1943.
Ulus, “Mr. Churchill’i İnönü Kabul Etiler”, 2 Şubat 1943.
Vakit, “Adana Konuşmaları”, 5 Şubat 1943.
Vakit, “Adana Mülakatı ve Yakınşark Sulhü”, 3 Şubat 1943.
Vakit, “Adana Mülakatının Akisleri Üzerinde Bir Düşünce”, 5 Şubat 1943.
Yeni Asır, “Türk-İngiliz Dostluğu”, 3 Şubat 1943.
Yeni Sabah, “Alman-İtalyan Askeri Paktı Berlin’de İmzalanacak”, 9 Mayıs 1943.
Yeni Sabah, “Churchill’in Türkiye’yi Ziyareti” 3 Şubat 1943.

Makale ve Kitaplar

- ARMAOĞLU, Fahir, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, Alkım Yayınevi, İstanbul 1997.
ARMAOĞLU, Fahir, “İkinci Dünya Harbi’nde Türkiye”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, C.13 S.2 (1958), ss.139-179.
ATABEY, Figen, “İkinci Dünya Harbi Öncesi Türk-İngiliz-Fransız Ortak Deklarasyonları”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7/31 (2014), ss. 296-304.
DENNISTON, Robin, Churchill’in Gizli Savaşı, *Diplomatik Yazışmalar, İngiliz Dışişleri Bakanlığı ve Türkiye 1942-1944*, çev. Sinan Gürünca, Sabah Yayınları, İstanbul 1997.
ERKİN, Feridun Cemal, *Dışişlerinde 34 Yıl Anılar- Yorumlar*, C. I, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1980.
GILBERT, Martin, Churchill, çev. Süha Sertabiboğlu, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2013.
GÖNLÜBOL, Mehmet, *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1983)*, Alkım Kitapevi, Ankara 1989.
GÜCÜYENER, Nuri, *İkinci Cihan Savaşı’nın Avrupa Cepheleleri*, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1950.
GÜRÜN, Kamuran, *Türk-Sovyet İlişkileri 1920-1953*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2010.
HART, Basil Liddell, *İkinci Dünya Savaşı Tarihi*, çev. Kerim Bağrıaçık, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2015.
JACOPSEN, Hans Adolf, *1939-1945 Kronoloji ve Belgelerle İkinci Dünya Savaşı*, çev. İbrahim Ulus, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1989.
KOÇAK, Cemil, *Türk-Alman İlişkileri (1923-1939)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1991.
KOÇAK, Cemil, *Türkiye’de Milli Şef Dönemi (1938-1945)*, C. II, İletişim Yayınları, İstanbul, 2012.
METİN, Ömer, “Romanya Arşivlerinde Adana Görüşmeleri (30-31 Ocak 1943)”, *Tarih Okulu Dergisi*, Sayı XVII (2014), s.s. 527-544.

- ORAN, Baskın, “Türkiye'nin Kuzeydeki Büyük Komşu Sorunu Nedir? (Türk-Sovyet İlişkileri 1939-1970)”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, C. 25, S.1 (1971), ss. 41-93.
- ÖNCÜ, Ali Servet ve EKİNCİ, Oğuzhan, “İkinci Dünya Savaşı Öncesi Beklenmeyen Gelişme: 23 Ağustos 1939 Tarihli Alman Rus Paktı”, *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S. 2 (2014), ss. 241-263.
- ÖNDER, Zehra, *II. Dünya Savaşı'nda Türk Dış Politikası*, Bilgi Yayınevi, İstanbul 2010.
- ÖZTOPRAK, İzzet, “İkinci Dünya Savaşı Döneminde Adana Görüşmelerinin Askeri Yönü”, *Bellekten*, C. LXIII, S. 237 (1999), ss.597-618.
- PEKTAŞ, Şerafettin, *Milli Şef Döneminde (1938-1950) Cumhuriyet Gazetesi*, Fırat Yayınları, İstanbul 2003.
- SABİS, Ali İhsan, *İkinci Dünya Harbi*, Tan Basımevi, İstanbul 1943.
- SSCB Dışişleri Bakanlığı, *İkinci Dünya Savaşı'nda Stalin, Roosevelt ve Churchill'in Türkiye Üzerine Yazışmaları*, Cumhuriyet Yayınları, İstanbul 2000.
- TUNCER, Hüner, *İsmet İnönü'nün Dış Politikası (1938-1950): İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye*, Kaynak Yayınları, İstanbul 2012.
- UÇAROL, Rıfat, *Siyasi Tarih 1789-1999*, Filiz Kitapevi, İstanbul 2000.

EKLER

Yenice Konferansı Özel Notları – 1943 (<https://www.ismetinonu.org.tr/yenice-konferansi-ozel-notlari-1943/>; Erişim Tarihi: 02.02.2021)

Summary

The Second World War was a war which affected the world order and changed the balance. Not only the belligerents but also the non-belligerents felt the effects of the war profoundly. During this time Turkey managed to stay neutral with the policy of the balance of power pursued but the effects of the war were felt deeply.

From 1939 to 1941 the Axis Powers became the dominant force in the war and the war spread into the Balkans and the Mediterranean. It spread such an extent that it turned into a matter that threatened Turkey's safety. In order to ensure its own safety, Turkey at first signed the Anglo-Turkish Declaration on 12 May 1939 and after the issue of Hatay had been resolved it an agreement similar to the Anglo-Turkish was entered into with France on 23 June 1939. What these agreements had in common was that the parties would provide every kind of assistance to one another if a war broke out in the Mediterranean. At the time when these agreements were signed, Germany and Italy also signed the Pact of Friendship and Alliance on 22 May 1939.

The USSR engaged in talks with Germany as well as with Britain and France during that period when the agreements were entered into. In case Germany should attack, Britain and France offered Poland and the USSR an alliance on 21 March 1939. But Poland declined this offer. Britain thereupon gave a unilateral guarantee to Poland on 31st March. Britain and France offered the USSR an alliance on 15th April. With this offer, the USSR would give the states on its eastern and southern borders a guarantee and if she entered the war in consequence of the guarantee, Britain would assist them. The USSR considered that Britain and France were disposed to sacrifice it so as to reach an agreement with Germany. This was because the British had sacrificed Czechoslovakia before and something similar could have happened to it. And therefore, the USSR demanded from Britain and France that a conference be held in an effort to guarantee itself and eliminate the probable attack from Germany but their reply to this demand was negative. On receipt of their reply the USSR deemed that inclining towards Germany was in its interest. The reason is that the issue of Dantzig between Germany and Poland started to heighten at the time when the aforementioned events occurred. In the event that Germany started a campaign against Poland, Germany would engage with Britain and France and under these circumstances a pact of non-aggression signed with the USSR would gain prominence. The USSR gave an offer of this pact to Germany with a view to assessing this possibility and Germany evaluated this offer in no time.

The representatives of both countries met on 23rd August as a result of the reciprocal negotiations. Stalin asked that the USSR's interest in Bessarabia and especially a line which indicated the zones of interest between Germany and the USSR on the northern border of Lithuania be specified in this pact. Stalin's request was taken into consideration and on the same day this pact was signed by Von Ribbentrop on behalf Germany and by Molotov on behalf of the USSR. Subsequent to the German-Soviet Pact, Turkey concluded a tripartite treaty including the provisions of the declaration which had been signed with Britain and France on 19th October 1939. Unlike the declaration, the tripartite treaty stipulated that if a European power committed an act of aggression to Britain and France, Turkey would remain neutral and if a European power committed an act of aggression to Greece and Romania to which Britain and France gave guarantees, Turkey would enter the war on side of the Allies. Furthermore, Turkey would never engage in armed conflict with the USSR in accordance with the liabilities acknowledged in the additional Protocol No. 2 of this treaty.

Turkey declared that it would not engage in combat against Germany and the USSR in accordance with this treaty. Despite the declaration made by Turkey, the USSR would not respect its neutral attitude and would remark that Britain and France wanted to turn Turkey into a military base in order to extend the war to the Balkans and create a military front against Germany. However, from the start the foreign policy of Turkey was designed to remain neutral for its territorial integrity.

Turkey always felt the moves of the Allied and the Axis powers at its borders during the years of 1939-1945. Moreover, the fact that these powers wanted to drive Turkey into the war on their side made the application of the balance of power policy difficult from time to time. Even though the policy of neutrality pursued from the beginning of the war hindered Germany from dominating other areas other than Europe, Turkey started to stand in the way of stopping Germans and dominating Europe when the tide of the war turned in the favour of the Allies from 1942 on. Turkey was supposed to enter the war promptly in order to overcome this obstacle. For this reason, Britain, the USA, and the USSR would have to give a guarantee for the territorial integrity of Turkey and also deliver arms to Turkey during the winter. Only if these were realized, Turkey would enter the war in the spring of 1943. Prime Minister Churchill informed both President Roosevelt and Premier Stalin of his thought and wanted to receive their approval. Churchill who first had gained support of Roosevelt then brought up the subject to Stalin and gained his support too.

Prime Minister Churchill who got support of both leaders sent President Inonu a telegram to meet on 24th January. In this telegram he wrote that 'he wanted to meet, if possible, the President or, failing that, Prime Minister Saracoglu in a place that would be decided in order to investigate ways of strengthening Turkey with modern arms and discuss problems about the country's defence power', and especially wanted to keep this meeting classified.

After President Inonu had accepted the offer to meet, the delegations of both countries convened between the dates of January 30th 1943 and 31st January. While the talks which went down in history as the Adana Talks at first was planned to take place at a station in Adana, it took place at the station of Yenice which is today in the province of Mersin. The

reason why the location of the meeting was changed was that they received word that the Axis powers found out the location. Given the circumstances, the meeting was moved to a different location in order to keep the talks classified and to keep it quiet before both participant countries made a statement about it. The fact that the first country where British Prime Minister Winston Churchill visited from the moment the war began other than Egypt was Turkey and the Adana Talks which was interpreted as Turkey's entry into the war became one of the major developments of the Second World War.

During the talks, leaders along with the military and political authorities had five meetings, including one general meeting, two political and two military meetings. In the political meetings the conditions which required Turkey to enter the war were discussed while in the military ones in the event that these conditions would occur what preparations would be made was discussed. Both military and political authorities attended the general meeting.

The leaders who wanted to avoid misunderstandings and make a statement about the talks personally prepared a communique and distributed it to the British press as well as to the Turkish press. After the distribution of this communique, the talks which came up in the press attracted great attention. In fact, the communique distributed subsequent to the talks which meant Turkey's entry into the war on side of the Allies was totally different from this opinion. The advertisement and the evaluation of these talks, therefore, were not further from the communique. However, inferences from this were drawn on occasion.

After the publication of the communique, the news related to the talks started to appear in the local press as of 2 February 1943. In this study, the process leading to the Adana talks during the Second World War and exposure of the talks in the local press are discussed. In addition to the articles in the journal of 'Ayın Tarihi', the news articles published in the newspapers such as Vakit, Yeni Asır, Yeni Sabah, Ulus, Tan, Tasvir-i Efkâr, Son Posta, Son Telgraf, İkdâm and Cumhuriyet were scanned. The news articles appearing in the local press were generally published from 2 to 4 February 1943. The delight in organizing the talks which both parties felt, the bond of friendship and trust created between the two countries, the fact that Turkey would not enter the war despite the talks and the fact that in order to ensure Turkey's safety military material and training support would be provided as if Turkey entered the war even though it would not enter the war were reported. The position of Turkey and neutrality were often expressed in the news especially so as to avoid misunderstandings. In addition, the fact Turkey would not repay in return for the aid to be provided was stressed. During the talks not only Turkish authorities but also British authorities stated that Turkey's entry into the war was not wanted.

When Prime Minister Churchill mentioned the talks one more time in the House of Commons and reiterated that nothing was demanded from Turkey, this matter was publicized once again, and analogous matters were drawn up. Furthermore, the British Embassy in Ankara followed the reaction to the talks in the Turkish press. The Embassy translated the news articles compiled from the Turkish newspapers and reported these to Britain. This report indicates how much importance was attached to the talks and whether the criteria laid down in respect of representations to be made were exceeded or not. The only criticism about the talks which caused generally positive reaction was that there was not a full statement about the post-war order and developments.

At such a time as the general course of the war changed, the fact that the Adana Talks took place led to the predominance of the ideas that Turkey positively entered the war and the Allies would win the war. For this reason, it was attempted to throw some light on this matter in the news articles and it was stressed extremely. That the communique issued subsequent to the talks could not answer the questions thoroughly hindered drawing clear inferences and comments on probabilities were made. It was not, therefore, possible to report any news different from the communique. Similar matters were mentioned in the news articles. Yet, the Adana Talks became an important event which received exposure in the press.

